

KUVAUKSISTA SEURAUKSIIN KAKSIULOTTEINEN KONSTRUKTIO »NIIN A ETTÄ»

Käsitlemme tässä artikkelissa ilmaustyyppiä *niin* adjektiivi/adverbi *että*, esimerkiksi *niin hyvä että*, *niin hyvin että*, jota kutsumme *niin A että* eli NAE-konstruktioksi. Konstruktiossa A on adjektiivi tai adverbi, joka ilmaisee jonkin ominaisuuden tai intensiteetin asteen, jonka seuraus ilmenee *että*-lauseessa: *Hän on niin mukava, että häneen ihastuu; hän hymyilee niin kauniisti, että häneen ihastuu*. Lähestymme tutki-
maamme konstruktioita yhtäältä muodon ja merkityksen yhteenliittymänä, konventionaalisenä kielenyksikkönä, toisaalta vuorovaikutuksen ja keskustelun toiminnallisuuden kautta, siis yhtäältä kognitiivisen kielentutkimuksen, toisaalta keskusteluanalyysin näkökulmasta. Artikkelimme päämääränä onkin koetella kognitiivisen kielentutkimuksen ja keskusteluanalyysin yhteensopivuutta. Samaa kysymystä pohtivat periaatteellisemmalla kannalta Etelämäki ym. tämän numeron ensimmäisessä artikkelissa. Käytännössä yhdistämistä voi kokeilla tarkastelemalla samaa kielen ilmiötä kummankin lähestymistavan kautta, sen omilla ehdoilla, ja kokeilemalla, mitä sellaista saa esiin, mitä yhdellä käsitteistöllä ja lähestymistavalla ei saisi. Tässä artikkelissa teemme juuri niin, ja samalla koetamme sovittaa ristiriidattomalla tavalla yhteen kahta lähestymistapaamme.¹

Käytämme tutkimuksessamme kahta hyvin erityyppistä ja erikokoista aineistoa: Kielipankin korpuksesta poimittua ja keskusteluaineistoa. Kielipankin korpus on peräisin pääosin sanomalehdistä, keskusteluaineistomme taas ovat niin sanottuja arkikeskusteluja: ystävien, sukulaisten tai tuttavien välisiä puhelin- ja kasvokkaiakeskusteluja.² Kielipankin

¹ Kiitämme lämpimästi kahta Virittäjän nimetöntä refereetä sekä Marja Etelämäkeä, Minna Jaakolaa, Aino Koivistoa ja Laura Visapäättä hyödyllisistä kommentteista, joista aivan kaikkia emme valitettavasti tässä yhteydessä ole pystyneet ottamaan huomioon.

² Aineisto on peräisin Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitoksen keskustelukor-

aineistossamme on yhteensä noin 18 300 esiintymää, jossa konstruktion A on adjektiivi, ja adverbillisia esiintymiä noin 12 600. Keskusteluaineisto koostuu kahdeksasta tunnista keskustelunauhoituksia, joissa kiinnostuksemme kohteena olevia konstruktioita on yhteensä 40 tapusta, karkeasti laskien noin kaksi tunnissa. Kaksi aineistoamme ovat etenkin kooltaan eittämättömässä epäsuhdassa, mutta ne myös palvelevat eri tarkoituksia. Kielipankin aineistosta osoitamme konstruktion keskeiset käyttötavat ja niiden semanttisen motivaation; keskusteluaineistoa analysoimalla arvioimme tekemiämme yleistyksiä ja pohdimme konstruktion merkityksen toteutumista puhujien välisenä yhteistyönä.

Iso suomen kielioppi (ISK 2004 § 1160) määrittelee tutkimamme konstruktion merkitykseltään konsekutiiviseksi, siis seurausta ilmaisevaksi. Lisäksi se nostaa huomion kohteeksi siihen sisältyvän skalaarisuuden: »Ilmaustyyppi *niin x että* (esim. *Hän on niin mukava, että ihastuin häneen*) on merkitykseltään konsekutiivinen konstruktio, johon kuuluu adjektiivi (tai adverbi tai prepositio), intensifioiva astemäärite kuten *niin* sekä *että*-lause. Hallitsevassa lauseessa ilmaistaan ominaisuuden pätevän jonkinasteisesti (*niin mukava*), ja alisteinen lause täsmentää tämän asteen mm. sen seurausten kannalta (*että ihastuin häneen*).»³

Konstruktion taustalla voi siis nähdä skaalan eli asteikon: *niin* luo skaalan ja osoittaa sitä kohtaa skaalalla, joka riittää tai johtaa *että*-lauseen ilmaiseman asiointilan toteutumiseen. Toinen konstruktion taustalla vaikuttava semanttinen malli on syy-seuraussuhde, joka vallitsee adjektiivin ilmaiseman ominaisuuden määrän tai adverbien ilmaiseman seikan ja *että*-lauseen ilmaiseman asiointilan välillä: sijainti skaalalla voi täsmentyä seurauksen kautta. Skalaarisuus ja syy-seuraussuhde muodostavat merkityspotentiaalin, jota analysoimme ja jonka vuorovaikutuksellisia tehtäviä pohdimme tässä artikkelissamme. Näistä skalaarisuus ja siihen liittyvä intensifointi osoittautuvat hallitseviksi.

Artikkelin alkuosassa tarkastelemme konstruktion kahta ulottuvuutta, skaalaa ja syy-seuraussuhdetta, Johnsonin (1987) mielikuvaskaemojen teorian avulla ja osoitamme konstruktion merkityksen yhteyden SKAALA- ja VÄYLÄ-mielikuihin. Mielikuvaskaemat ovat kuuluneet kognitiivisen kielentutkimuksen perustyökalustoon vuosikymmenien ajan. Ne ovat inhimillisessä ajattelussa vaikuttavia käsitteellisiä malleja, joiden oletetaan syntyvän ihmiselle hänen tarkkaillaan maailmaa ja ollessaan vuorovaikutuksessa maailman kanssa. Niiden alkuperän tai perustan ajatellaan yleensä olevan spatiaalinen (Mandler 2004; Johnson 1987: 102), mutta ne laajenevat koko inhimillisen kokemuksen jäsentämiseen esimerkiksi metaforan avulla. Olennaista kielentutkimuksen kannalta on se, kuinka skeemojen avulla voidaan osoittaa kielellisen merkityksen yhteyksiä ruumiilliseen kokemukseen — aistihavaintoon ja toimintaan (Onikki 1994: 101). Kielten semanttisen rakenteen oletetaan siis ilmentävän näitä abstrahoituneita malleja. Tarkastelemalla NAE-konstruktioita mielikuvaskaemojen kautta kytkemme sen merkityksen inhimillisen ajattelun malleihin, SKAALA-mielikuvan tarjoamaan määrällisten ja laadullisten kokemusten asteittaisuuteen ja VÄYLÄ-mielikuvan mukaiseen malliin siirtymisestä lähteestä kohteeseen. Artikkelin jälkiosassa tutkimme skeemojen toteutumista vuorovaikutustilanteissa tarkastelemalla

---

puksesta. Esimerkkien otsikot viittaavat nimiin, joita eri keskustelulitteraatioille on annettu, signumnumerot ovat ääninauhotteiden arkistointitunnuksia.

³ Me olemme rajanneet prepositiivitaipaukset tarkastelun ulkopuolelle lähinnä poimintateknisistä syistä.

konstruktion käyttöä arkipuheessa. Näytämme, kuinka mahdollisuus tulkita konstruktio vaihtelevin painoituksin kahden eri skeeman toteumaksi toimii vuorovaikutusresurssina: molemmat ovat koko ajan läsnä, ja vastaanottajan toiminta ratkaisee sen, kumpi niistä muodostuu keskeisemmäksi. Näin vastaanottaja ilmaisee oman käsityksensä meneillään olevasta toiminnasta. Samalla arvioimme, voiko mielikuvuskeemojen kytköstä toimintaan avata keskustelunanalyttisellä menetelmällä: kielellistä toimintaa ja puhujien välisen intersubjektivisuuden luomista tarkastelemalla.

Tarkastelemaamme konstruktion sisältävät partikkelit *niin* ja *että*, joiden vuorovaikutusluonnetta on tutkittu paljon muutenkin; *niin* on ollut tutkimuskohteena etenkin dialogipartikkelina (ks. Sorjonen 1999, 2001), mutta myös sen intensifointikäyttöä on selvitetty (Halonen ja Sorjonen 2008); *että*-partikkelia on tutkittu ennen muuta yhteydessä puheen syntaksiin ja vuorovaikutuksen säätelyyn (ks. A. Koivisto 2006; Seppänen ja Laury 2007; Laury ja Seppänen 2008). Tässä artikkelissa näkökulmamme on tietyn, osin näistä partikkeleista koostuvan kokonaisuuden kuvauksessa. Tässä suhteessa NAE-konstruktio muistuttaa paria muuta konstruktioita, joita suomen kielessä on viime vuosina tarkasteltu: Kuirin (1999) käsittelemää ilmaustyyppiä *X on sellainen että Y* sekä Halosen ja Sorjosen (2008) tutkimaa interrogatiivikonstruktioita, jota he kutsuvat *niin*-interrogatiiviksi.⁴ Molemmilla on tutkimamme konstruktion kanssa yhtenevyyksiä, jotka tulevat selvimmiksi esiin tarkasteltaessa konstruktioiden vuorovaikutuskäyttöä.

NAE-KONSTRUKTION MUOTO JA MERKITYS

Tarkastelemme tässä ja seuraavassa jaksossa NAE-konstruktion rakennetta ja merkitystä Kielipankista poimittuja esimerkkejä analysoimalla. Konstruktioimme A voi siis olla adjektiivinen tai adverbi. Kun se on adjektiivinen, konstruktio asettuu yleensä predikaatiivilauseeseen, jossa se esiintyy predikaatiivin (1a) ja predikaatiiviadverbiaalin (b) sijoissa. Myös toinen adjektiivien esiintymisympäristö attribuuttina on mahdollinen (1c). Adverbeista tai yleisemmin adverbilausekkeista NAE-konstruktiossa ovat esimerkkeinä 2a–b:

- (1) a. Elämä on niin ihanaa, että on sääli, jos sitä tuhoetaan huumeilla tai muilla jutuilla, Ville tuumaa päättäväisenä. (Aamulehti 1999)
- b. He tuntuivat niin hienoilta että pelotti. (Karjalainen 1992)
- c. Yleensä listautujat ovat kuitenkin niin pieniä yhtiöitä, että niille kyllä riittää rahaa, jos vain ilmasto on suotuista. (Aamulehti 1999)
- (2) a. Luonnonjäättä on tosin Nummelassa niin harvoin, että luistelemisen jää väkisin vähäiseksi. (HS 1995)
- b. Ilmeisesti täällä isot yritykset toimivat niin koneistetusti suhteellisen pienellä henkilöstöllä, että se vaikuttaa. (Karjalainen 1999)

⁴ *x on sellainen että* -konstruktioille on puolestaan läheinen J. Leinon tutkimaa *se että* -rakenteita (1999). J. Leino kuvailee komplementoivan *että*-lauseen esittelevää *se*-pronominaa ja pohtii sen tehtävää, joksi on vanhastaan esitetty sijapäätteen kantamista, mihin *että* ei pysty. Leino keskittyy tapauksiin, joissa *että*-lause on hallitsevan lauseen subjekti tai objekti, sillä niihin sijapäätteselitys ei päde, ja kiinnittää huomion siihen, että viittaavat NP:t presupponoivat tarkoitteensa olemassaolon. Hän esittää, että *se*-pronominin tehtävä on muuntaa *että*-lause viittaavan NP:n kaltaiseksi. Tämän mukaisesti NAE-konstruktioista voisi sanoa, että *niin* muuttaa *että*-lauseen »asteadverbiaaliksi», mitä ajatusta emme tämän pitemmälle seuraa.

Kutsuttaessa ilmaustyyppiä konstruktioksi esitetään teoreettisesta kehyksestä riippuen jossain määrin erilaisia oletuksia sen luonteesta ja merkityksestä. Isossa suomen kielioissa, jonka kuvauksen otimme analyysimme lähtökohdaksi, konstruktio on »säännöllisyyttä noudattava rakenteellinen kokonaisuus» (V. Koivisto 2006: 36–37).⁵ Goldbergin edustamassa konstruktiokieliopissa konstruktion määritelmässä on mukana eksplisiitisti myös merkitys: konstruktiolla on tarkoitettu muodon ja merkityksen vakiintunutta yhteenliittymää, jonka merkitys on enemmän kuin osiensa summa (Goldberg 1995: 4; muista konstruktiokieliopin konstruktiomääritelmistä ja niiden keskinäisistä suhteista ks. Kotilainen 2007: 15–18). Myös tässä tutkimuksessa konstruktio on muodon ja merkityksen konventionaalinen yhteenliittymä. Katsomme, että ilmaustyyppien eri käyttötavoilla on jokin yhdistävä tekijä, siten että NAE-konstruktion toteuma esittää jonkin asteen saavuttamisesta johtuvan seurauksen ja samalla usein luonnehtii jotakin oliota tai prosessia. Emme kuitenkaan Goldbergin (1995) tavoin edellytä, että konstruktion merkitys olisi välttämättä muuta kuin osiensa summa, vaan pidämme riittävänä edellytyksenä sitä, että kysymys on puhujan hallitsemasta, vakiintuneesta kokonaisuudesta (ks. Langacker 2005; Goldberg 2006: 3).

Konstruktioiden merkitysten korostaminen ja sen tähdentäminen, että leksikaalinen merkitys mukautuu konstruktionaaliseen, on eräänlainen konstruktiokieliopin *raison d'être*. Tästä näkökulmasta leksikaaliset ainekset näyttävät olevan ikään kuin konstruktioiden armoilla. Konstruktion omaa, sen leksikaalisista osista osin riippumatonta merkitystä ilmentää seuraava esimerkki. Liisa on yrittänyt lainata Villen avaimia, koska hänen omansa ovat unohtuneet kotiin, mutta Villen opettaja on estänyt lainaamisen:

- (3) Villen ope on niin kukko et se ei saa antaa avaimia, niin en sit ehdi tennikseen.
(Tekstiviesti 5.11.2008)

Tässä esimerkissä substantiivi *kukko* saa *niin*-astemääritteen ansiosta skalaarisen ja adjektiivimaisen tulkinnan, jota seurausta ilmaiseva *että*-lause vielä vahvistaa. Konstruktionaalinen merkitys peittää siis osin alleen leksikaalisen. Huomiota on kuitenkin syytä kiinnittää myös siihen, että toisaalta konstruktioiden merkitys on riippuvaista niissä esiintyvistä leksikaalisista yksiköistä (Langacker 2005). Käyttöpohjainen lähestymistapa kieleen (Langacker 2000) ohjaakin huomion abstraktien mallien lisäksi niitä toteuttaviin ilmauksiin: konstruktiot eivät esiinny kielessä sellaisinaan vaan (esimerkiksi) sanojen täyttämänä, ja jokainen käyttökerta vahvistaa kyseisen esiintymän konventionaalisuutta ja myös vaikuttaa toteumista tehtävien yleistysten luonteeseen. NAE-konstruktion tapauksessa on siis olennaista tarkastella sitä, millaiset adjektiivit tai adverbit sekä *että*-lauseet sitä täydentävät; nämä ainesosat ovat muovaamassa myös konstruktion merkitystä.

Konstruktion toteumia analysoidessamme emme lähtökohtaisesti tee tarkastelussamme eroa adjektiivien ja adverbien kesken; tarkastelumme ennemminkin osoittaa niiden keskinäisiä yhtenevyyksiä (näistä yhteyksistä ks. esim. Jaakola 2004: 200–204 ja ISK 2004 § 681). Adjektiivit ja adverbit ovat suhdekäsitteitä, joiden merkitys täsmentyy suhteessa siihen substantiiviin (adjektiivin tapauksessa) tai verbiin (adverbin kyseessä ollen), jota ne määrittävät. Kognitiivisen kieliopin termin adjektiivit osoittavat jonkin olion sijainnin

⁵ ISK:ssa käytetään pääasiassa termiä *muotti* konstruktion synonyymina, ks. Koivisto ma.

asteikolla tai jollakin kognitiivisella alueella (Langacker 1987: 216). Esimerkiksi *suuri talo* ilmaisee erään olion sijaintia kokoasteikolla ja *punainen valo* ilmaisee valon sijainnin värien kognitiivisella alueella, »värkartalla», jonka muodostamaa taustaa vasten adjektiivin merkitys hahmottuu. Adverbit taas osoittavat relaation, jonka toisena osapuolena on verbin ilmaisema prosessi ja toisena jokin sen ominaisuus. Tässä konstruktiossa adjektiiveja ja adverbija yhdistää niiden ilmaisemien suhteiden asettuminen asteikolle siten, että saavutetulla olion tai prosessin ominaisuudella on jokin *että*-lauseen ilmi tuoma seuraus.

Semanttista yhteyttä adjektiivien ja adverbien kesken havainnollistaa myös se seikka, että NAE-konstruktiossa yleisimmät adjektiivit ja adverbit ovat merkitykseltään toisilleen läheisiä, ja niillä on usein myös sama leksikaalinen kanta. Kielipankista poimitussa aineistossa konstruktion yleisimmät adjektiivit lukeutuvat Dixonin seitsemästä adjektiiviluokasta (ks. Dixon 1977) lähinnä kahteen: dimensionaalisuutta ja arvostusta ilmaiseviin, ja myös konstruktiossa viihtyvät adverbit ilmaisevat usein juuri näitä seikkoja. Dimensionaalsiin adjektiiveihin kuuluvat esimerkiksi *suuri*, *pieni* ja *laaja*; vastaavasti yleisimpien adverbien joukossa ovat *paljon*, *vähän*, *kauan*, *pitkälle* ja *pitkään*, *korkealla* ja *korkealle*, jotka ilmaisevat dimensionaalista suhdetta. Arvostusta ilmaisevia, tässä konstruktiossa yleisiä adjektiiveja ovat *tärkeä*, *hyvä*, *paha* ja *huono*; kymmenen yleisimmän adverbien joukossa ovat *hyvin*, *pahoin* ja *pahasti*. Näiden kahden keskittymän lisäksi kymmenen kärjessä listoilta löytyvät adjektiivit *kova* ja *voimakas* ja niitä vastaavina adverbit *nopeasti* ja *lujaa*, joiden painoarvoa lisää, että ne ovat harvinaisempia sanoja kuin muu kärkikymmenikkö. Asetelmassa 1 adjektiivit ovat yleisyysjärjestyksessä ja suluissa on niiden frekvenssi; adverbit on asetelmassa asetettu samalle riville niiden merkitystä lähellä olevan adjektiivin kanssa ja myös niiden frekvenssi ilmenee suluissa.

Asetelma 1. NAE-konstruktion adjektiivien ja adverbien määrät Kielipankin aineistossa.

suuri (1128)	kauan (389), paljon (n. 4300)
hyvä (564)	hyvin (840)
kova (373)	
pieni (345)	vähän (159)
tärkeä (252)	
vahva (187)	
voimakas (171)	nopeasti (222), lujaa (41)
huono (143)	
paha (107)	pahoin (156), pahasti (173)
laaja (93)	pitkälle (538), pitkään (138)

Konstruktion merkityksessä on yhteen liittyneinä useita ainesosia, ja tietystä vakiintuneisuudesta huolimatta sen merkitys elää jonkin verran kontekstista riippuen, ja sille hahmottuu kaksi eri ulottuvuutta. Sen tehtävänä on ensinnäkin ilmaista jonkin asteen saavuttamisesta johtuvaa seurausta; toisekseen se on intensifioinnin väline. Näiden kahden ulottuvuuden, seurauksen ilmaisemisen ja intensifioivan luonnehdinnan välisen dynamiikan varassa konstruktion merkitys joustaa: yhtäältä luonnehtiminen asettuu osaksi syyn ilmaisemista (4a), toisaalta seurauksen ilmaiseminen palvelee luonnehdinnan rakentamista intensifioivaksi (4b).

- (4) a. Poikakodeissa henkilökunta on niin ylimielistä, että siellä ollessa uhma ja näyttöhalut vain kasvavat. (Turun Sanomat 1999)
b. Pankkien vähentämisen lisäksi on niille annettavan tuen jakoperusteita ja -tapoja selkeytettävä, koska nyt tilanne on niin sekava että siitä ei ota pirukaan selvää, vähän kuin maataloustuen kohdalla. (Karjalainen 1992)

Konstruktion funktioon vaikuttaa luonnollisesti myös *että*-lauseen tyyppi. Se voi ilmaista jokin aktuaalisen, toteutuneen tilanteen (5a), joka voi olla puhujan omaa toimintaa kuvaava (b). Se voi myös ilmaista hypoteettisen tilanteen (c) tai olla aivan vailla järkevää sisältöä (d). Ääritapauksena konstruktiota toteuttaa sellainenkin ilmaus, jossa *että*-lauseen sijalla on pelkkä *että* (e).

- (5) a. Ahma oli kerran naukannut ruoka-annostaan niin ylhäältä, että hammas oli hipaissut ruokkijan etusormea. (Demari 1998)
b. Nämä ovat niin ihania lauluja, että suostuin esittämään neljä. (Turun Sanomat 1998)
c. Tämä on niin ihanaa että voisin hajota osiin, voisin särkyä miljooniksi palasiksi. (Turun Sanomat 1998)
d. Repliikit ovat niin vanhanaikaisia että puntit pölisee! (Karjalainen 1992)
e. Visaväki alkaa näemmä heräillä talvipesästään ja temmeltää kevätpälvillä niin virkkuna että. (Demari 1999)

Esimerkiksi 5c-esimerkin *että voisin hajota osiin* palvelee nimenomaan ihanuuden intensifiointia. Karkeasti ilmaisten, jos *että*-lause on sisällyksetön, »pelkkä huudahdus», intensifiointi korostuu seurauksen ilmaisemisen kustannuksella. Jonkin asteen saavuttamisesta johtuva seuraus onkin kompleksinen mielikuva, jonka varassa konstruktiio toimii jopa niin, että itse seurausta ei tarvitse edes eksplikoida. Puhuessamme tässä artikkelissa seurauksen ilmaisemisesta, se onkin ymmärrettävä laajemmin kuin perinteisesti konseptiivisiksi lauseiksi kutsuttujen lauseiden kohdalla; emme esimerkiksi Kuirin tavoin edellytä, että seuraussuhteessa olisi kyse ajallisesti toisiaan seuraavista asiointiloista (ks. Kuiri 1986).

Tutkimuksessamme yhtenä keskeisenä teemana on mainitun kahden ulottuvuuden keskinäinen dynamiikka. Tässä yhteydessä nousee esiin kysymys konstruktiolla ilmais-tavien asiointilojen mahdollisesta epäsymmetriasta. Käsitteistyksen epäsymmetria on kognitiivisen kieliopin perusoletusten mukaan tyypillistä lähes kaikille relaatioille ja ilmentää pohjimmiltaan ihmiselle tyypillistä havainnon epäsymmetriaa: etualalla oleva hahmo erottuu taka-alasta taustaa vasten. Alisteisten rakenteiden epäsymmetriaa on kuvattu erityisen asymmetria-periaatteen avulla. Sen mukaan alisteisia ovat rakenteet, joilla ei ole itsenäistä profiilia vaan joiden profiilin hallitsevan lauseen profiili jättää alleen, kun asiointi toisin sanoen konstruoidaan jonkin toisen asiointilan näkökulmasta (Langacker 2008; Cristofaro 2003; ks. Visapää 2009).

Ensi silmäyksellä NAE-konstruktiossa *niin*-partikkelilla asteikolle asetettu ominaisuus tai suhde näyttäisi olevan etualaistettu ja siitä johtuva *että*-lauseessa ilmaistu seuraus taka-alaiistettu; tällöin seuraus konstruointiin luonnehdinnan näkökulmasta. Tätä hahmotustapaa ilmentää myös ISK:n määritelmä, jossa puhutaan »hallitsevasta» lauseesta ja »alisteisesta» lauseesta, samoin kuin yleisemmin käsitys *että*-partikkelista alistuskonjunktiona. Itse irrottaudumme tällaisesta lähestymistavasta, jossa asymmetria

kytkeytyy mekaanisesti tiettyihin muotokategorioihin.⁶ Sen sijaan lähestymme asymmetriaa joustavana semanttis-pragmaattisena ilmiönä, eikä huomiomme ole niinkään kahden lauseen välisessä suhteessa kuin kahden konstruktion merkityksen taustalla vaikuttavan mielikuvan keskinäisessä dynamiikassa. Emme myöskään tyydy Cristofaron asymmetriaperiaatteeseen alistussuhteen kuvauksena, vaan päämääränämme on etsiä spesifimpää, NAE-konstruktion kaksiulotteisuudelle oikeutta tekevää kuvausta.

Tässä yhteydessä on huomattava, että kahden erottamamme merkityksen — intensifioinnin ja syy-seuraussuhteen — välinen vaihtelu ja siitä rakentuva epäsymmetria on jossain määrin erityyppinen ilmiö kuin lauseiden ilmaiseman kahden asiointilan välinen epäsymmetria. Ne liittyvät kuitenkin toisiinsa: skaala on olennainen intensifioivan lauseen korostuessa, kun taas syy-seuraussuhteen ilmaiseminen edellyttää kahta asiointilaa, ja tällöin molemmat asiointilat saavat väistämättä painoa.

Kahden erottamamme merkitysulottuvuuden keskinäinen yhteenkietoutuneisuus havainnollistuu esimerkissä 6: lukukokemuksen voimakkuutta intensifoidaan useilla lukukerroilla, samalla kun lukukertoja perustellaan kokemuksen voimakkuudella, ja yhtä kaikki näiden välille hahmottuu toistuva syy-seuraussuhde.

- (6) Giuseppe Tomasi di Lampedusan romaani *Tiikerikissa* kuului suurimpiin lukielämyksiini jo koulupoikana 60-luvulla, jolloin luin sen elokuvaa ja *Claudia Cardinalea* pohjustaakseni. Kokemus oli niin vahva että myöhemminkin olen lueskellut *Tiikerikissaa* monta kertaa uudelleen, ja joka kertaa Lampedusan häikäisevä kertojantaito on tehnyt vaikutuksen. (Demari 1999)

Konstruktion käytössä vaihtelua on joka tapauksessa siinä painotuksessa, onko etualalla seurauksen esiintuominen ja sitä kautta kahden asiointilan välinen suhde, vai korostuuko ominaisuuden asteen saavuttaminen ja sitä kautta jonkin olion tai prosessin luonnehdinta. Konstruktiota tutkiessamme emme kuitenkaan pidä olennaisimpana kysymyksenä, kumpi ulottuvuus on milloinkin keskeinen, vaan lähestymme kaksifunktionaisuutta kielenkäyttäjien aitona resurssina, jota he voivat eri yhteyksissä hyödyntää eri tavoin. Seuraavissa jaksossa kuitenkin käytämme syy-seuraussuhteen ja intensifioivuuden välistä erontekoa apuna jäsentäessämme konstruktion merkitystä. Analyysivälineinämme ovat Johnsonin (1987) mielikuvaskaemat. Lähestymistapamme onkin korosteisen semanttinen, emmekä juurikaan pohdi esimerkiksi lausetyyppien vaikutusta tulkintojen painottumiseen. Semanttisessa analyysissä pääpaino on niissä konstruktion merkityksen ulottuvuuksissa, jotka jäljemmässä vuorovaikutusanalyysissa osoittautuvat olennaisiksi.

⁶ Huomattakoon, että myös Cristofaro (2003) tähtää semanttis-funktionaaliseen kuvaukseen ja jonkinasteiseen irrottautumiseen muotokategorioista.

NAE-KONSTRUKTION MERKITYS: SKALAARISUUDESTA SEURAUKSEEN

SKALAARISUUS JA INTENSIFIOINTI

SKAALA on mielikuva, jonka avulla ihmiset jäsentävät sekä määrällisiä että laadullisia kokemuksiaan, hahmottavat maailmaa lisääntyvinä ja vähenevinä määrinä ja kasvavina ja heikkenevinä intensiteetteinä. Me ymmärrämme maailman käsittävän toisistaan erilisiä olioita, joita voidaan ryhmitellä eri tavoin ja joiden määrä voi lisääntyä tai vähetä; me koemme toisaalta oliot ja tapahtumat siten, että niiden intensiteetti vaihtelee. (Johnson 1987: 122–123.) Ilmiön voi nähdä myös käsitteiden »enemmän» ja »vähemmän» kautta: ne ovat skalaarisia arvoja, joita voi soveltaa hyvin erityyppisiin kokemuksiin, kuten lukumäärään, kokoon, voiman asteeseen ja kokemuksen intensiteettiin (Clausner ja Croft 1999: 14). Skaala hahmotuukin vertikaalisesti siten, että lisääntyminen edustaa siirtymistä asteikolla ylöspäin ja väheneminen alaspäin. Kielessä skalaarisuus ilmenee monella tavalla. Ilmeisiä esimerkkejä siitä ovat adjektiivien vertailuasteet, monet leksi-kaalistuneet adverbit (*kovaa*), skalaariset partikkelit, kuten *jopa* ja *edes* (Heinonen 2004), ja myös Päiviön kuvaamat *asti-* ja *saakka-*partikkelien skalaariset käytöt (Päiviö 2007: 107–122). Tässä jaksossa käymme läpi NAE-konstruktion kautta SKAALA-mielikuvan ulottuvuuksia. Olennaiseksi etenkin vuorovaikutusanalyysin kannalta osoittautuu skaalojen kytkeytyminen arvostuksiin, samoin kuin skaalan mahdollinen puhujakohtaisuus ja toisaalta jaettavuus.

Skalaarisuuden ulottuminen mitä erilaisimpien suhteiden ja ominaisuuksien hahmottukseen näkyy NAE-konstruktion käytössä. Sillä asetetaan asteikolle niin etäisyyksiä — spatiaalisia (7a) ja temporaalisia (b) — muotoja (c), kuin mitä erilaisimpien olioiden ominaisuuksia (d–f). Osa luoduista asteikoista on niin sanotusti kvantitatiivisia (a–d), jolloin asteikolle asettamiseen liittyy usein mitattavuus: objektiiviset asteikot, kuten pituus- tai lämpötila-asteikko, mahdollistavat esimerkiksi numeroiden avulla vertailun eri intensiteettien ja määrien kesken.⁷ Osa asteikoista taas on ennemminkin laadullisia (e–f).

- (7) a. Vesi näet laskee melkein joka vuosi juuri hauenkudun aikaan niin alas, että kudun kannalta parhaat sarakasvustot jäävät kuiville. (Keskisuomalainen 1999)
- b. Ongelmaksi onkin noussut, kuinka kauan pakotteita jatketaan. Niin kauan, että Irak toteuttaa rauhansopimuksen ehdot, vaiko niin kauan kuin Saddam pysyy vallassa? (Turun Sanomat 1998)
- c. Monet taloliittymät ovat niin jyrkkiä, että talvikelissä on otettava vauhtia päätielle päästäkseen, ja kun näkemäalue on osin hyvinkin lyhyt, vaaratilanteita syntyy helposti. (Karjalainen 1993)
- d. Parvia on kolmessa tasossa ja ylin parvi niin korkealla ja kaide niin matala että heikkopäistä huimaa, varsinkin koska parvien lattiat viettävät hieman näyttämölle päin. (Karjalainen 1992–1994)
- e. Kokoomus on niin viaton että oksettaa. (Demari 1999)

⁷ Huomattakoon, että kokijan näkökulma on kuitenkin olemassa ja objektiiviset asteikot voivat myös johtaa harhaan: mitattavienkaan ominaisuuksien käsitteistys ei välttämättä ole niin yksiselitteistä kuin jokin asteikko antaisi ymmärtää, kuten Koptjevskaja-Tamm ja Rakhilina (2006) ovat osoittaneet venäjän ja ruotsin lämpötila-adjektiiveja vertailemalla.

- f. Pula vuokra-asunnoista tekee tilanteen niin sairaaksi, että välittäjät voivat toimia miten vaan haluavat. (Demari 1998)

Kun NAE-konstruktioilla skalaaristetaan adjektiivien ja adverbien ilmaisemia ominaisuuksia ja suhteita, on olennaista, että nämä seikat ovat luonteeltaan skalaaristuvia. Tässä konstruktiossa tyypilliset adjektiivit ja adverbis ilmaisevatkin sellaisia seikkoja, jotka voivat muuttua ja joiden suhteen on siis periaatteessa mahdollista esiintyä skalaaristuvaa vaihtelua. Esimerkiksi koon tai ylipäätään jonkin dimension vaihtelu — olkoon se konkreettisen tai abstraktin olion tai prosessin dimension muutos — on helposti asteikolle asettava ominaisuus. Sama pätee yleisimpien konstruktion adjektiivien joukossa oleviin adjektiiveihin *vahva*, *voimakas* ja *raju* sekä niistä johdettuihin adverbeihin.

Konstruktio kuitenkin tuo esiin piilevänkin skalaarisuuden, joka täsmentyy kontekstissa. Tämä ilmenee etenkin absoluuttisten ja myös väriadjektiivien kohdalla. Absoluuttisiin adjektiiveihin kuuluvat esimerkiksi *erikokoinen* ja *alaston*: ne ovat ominaisuuksia, joita yleensä joko on tai ei ole. Käsittelemämme konstruktio kuitenkin vaikuttaa sen osana olevan leksikaalisen aineksen tulkintaan ja luo adjektiiville skalaarisen tulkinnan (8a–b). Ominaisuuden skalaarinen tulkinta syntyy esimerkin 8a tapauksessa siten, että yliopistot asettuvat keskinäiseen kokojärjestykseen, josta muodostuu asteikko. Esimerkissä 8b alastomuus on epätavanomaisessa käytössä kuvaamassa huoneen tunnelmaa, ja konstruktioa edeltävä lause ilmaisee alastomuuden asteittaisuuden rakentumisen. Konstruktio skalaaristaa myös väriadjektiivien ilmaisemia ominaisuuksia eri tavoin (8c–d). Esimerkissä c ilmaistaan valkoinen väri, joka suhteutuu muihin valkoisiin, jotka eivät ole kategorian yhtä hyviä tai intensiivisiä esimerkkejä. Värien skaala voi rakentua myös toisin: d-esimerkissä asteikko syntyy prosessista, jossa kaura kypsyy ja muuttuu vihreästä keltaiseksi.

- (8) a. Yliopistot ovat niin erikokoisia, ettei samaa mallia ole tarkoituksenmukaista soveltaa kaikissa yliopistoissa.
 b. Lattialla ei ollut mattoja eikä ikkunassa minkäänlaisia verhoja. Huone oli niin alaston, että sen kolkkous suorastaan tunkeutui ihmiseen. (HS 1995)
 c. Lumi niin neitseellisen valkoista, että ei missään. (Karjalainen 1998)
 d. Kaurakasvustokin ovat silmäähivlevän kauniita, mutta kaura on vielä niin vihreää, että halla puraisee sitä kipeästi, jos pakkaneen laskee useampaan miinusasteeseen. (Karjalainen 1995)

Skaalan ominaisuuksiin kuuluu, että se on usein luonteeltaan normatiivinen tai ainakin sille annetaan normatiivinen tulkinta: se että jotakin on paljon, on usein hyvänä tai huonona pidetty seikka (Johnson 1987: 123). Normatiivinen tulkinta voidaan liittää aivan objektiivisesti mitattaviinkin ominaisuuksiin (ks. 7a–d), mutta tyypillistä se on etenkin laadullisille asteikoille. Skaalojen arvosidonnaisuutta ilmentääkin osaltaan se, että NAE-konstruktiossa yleisimmin esiintyvät adjektiivit ja adverbis ilmaisevat dimension ohella usein juuri arvostusta (9a–c). Arvostusten skalaarinen vaihtelu on sikäli kiinnostavaa, että arvostus vaihtelee aina jonkin arvioijan kannalta. Niiden yhteydessä on siis olennaista tarkastella myös sitä, kenen arvostus asteikolle asetetaan. Jotkin adjektiivit ovat sinällään sellaisia, että niiden merkitykseen kuuluu kokija tai henkilö, jonka näkökulmasta ominaisuus pätee. Tällaisia ovat adjektiivit *tuttu*, *rakas*, *läheinen*: voi olla tuttu tai rakas vain jollekulle, ei ylipäätään (ks. P. Leino 2001: 340–342). Esimerkissä 9a allatiivimuoto *minulle* ilmaisee arvostuksen kokijan, sen jolle raha on rakas. Esimerkkien 9b–c adjektiivi

▷

tärkeä ja adverbi *huonosti* sen sijaan mahdollistavat yleisemmin pätevän arvostuksen ilmaisemisen.

- (9) a. Työ ja raha ovat tärkeitä, mutta ei raha minulle niin rakas ole, että laskisin erinäisiin projekteihin panostamani ajan, vaivan ja materian menetyksinä. (Aamulehti 1995)
b. Ympäristöarvot ovat niin tärkeitä, että niistä keskustellessa pitää ottaa huomioon kaikki mahdollinen tieto. (Aamulehti 1995)
c. Geeniruokabisnes sujuu niin huonosti, että alan tekijät ovat ajautuneet kriisiin. (Keskisuomalainen 1999)

Myös muut kuin sinänsä arvoa tai arvostusta ilmaisevat adjektiivit ja adverbis voivat ilmaista yksittäisen tahon kokemuksia tämän näkökulmasta. Kokijan näkökulma voi eksplikoitua eri tavoin. Esimerkissä 10a eläydytään sen henkilön näkökulmaan, jonka elämäntarinaa kerrotaan; viehäytys on puheenaolevan henkilön kokemaa, ja se johtaa hänet *että*-lauseeseen esiintuomiin seurauksiin. Esimerkissä b kerrotaan kirjoittajan omasta kokemuksesta, samoin esimerkissä c, jossa on yksikön 1. persoonana ja lisäksi adverbi *mielestäni* täsmentää hyvyden kirjoittajan kokemukseksi.

- (10) a. Viehäytys oli niin voimakas, että hän haki Joensuun yliopistoon pelkäämättä, että opiskelu Lieksasta käsin olisi kahden lapsen äidille liian raskasta. (Karjalainen 1995)
b. Sen sijaan hän sanoi jotain niin ihmeellistä että se soi mielessäni loppuiän kuin pieni psalmi. (Karjalainen 1992)
c. Arvaukseni on mielestäni niin hyvä että rohkenen esittää sen sekä liitän mukaan myös perustelut. (Demari 1999)

Se, onko kyse objektiivisesta ja mitattavasta vaihtelusta vai ennemminkin jonkun yksittäisen tahon laadullisesta kokemuksesta vai yleisemmin jaettavissa olevasta arvostuksesta, ei ratkea pelkästään adjektiivista tai adverbista, vaan olennainen on myös se olio tai prosessi, jota A määrittää. Samalla adjektiivilla voi skalaaristaa esimerkiksi kalan kokoa tai jonkin kokemuksen intensiteettiä (*niin valtava kala/elämys*). Ensin mainittu on selvästi mitattava seikka, joskin inhimillisen kokemuksen läpi suodatettu, toinen taas ihmisen henkilökohtainen suhteutus kokemuksen intensiteetistä, jota voi olla vaikea eksplikoida. NAE-konstruktion käytössä näyttäisikin *että*-lauseen yksi tehtävä olevan tämän henkilökohtaisen ulottuvuuden ilmentäminen sen seurausten kautta: *niin valtava kokemus, että henkeni salpautui*. Toisin sanoen henkilökohtainen kokemus tulee jaettavaksi, kun sen ulkoisestikin ilmenevät seuraukset pannaan ilmi.

VÄYLÄ-SKEEMA JA ERILAISET SEURAUKSET

Edellä kuvasimme, miten NAE-konstruktiolla ilmaistaan määrän tai intensiteetin sijaintia asteikolla; konstruktion merkityksen toinen puoli on, että tämä sijainti asteikolla on jonkin *että*-lauseessa ilmaistun prosessin aiheuttaja. Konstruktion käsittelemää syy-seuraussuhdetta analysoimme VÄYLÄ-skeeman toteutuksena. Pohdimme, miten eri käyttötapoja voi erotella toisistaan ja toisaalta nähdä niiden yhteyksiä kiinnittämällä huomion nimenomaan siihen, millaisia nämä VÄYLÄ-skeeman toteumat eri käyttötapojen yhteydessä ovat.

Mielikuvaskaemojen luonteeseen kuuluu niiden rakenteen kompleksisuus. VÄYLÄ-skeema on kolmiosainen ja koostuu alkupisteestä (LÄHDE), loppupisteestä (KOHDE) ja niitä

yhdistävästä väylästä. Se vaikuttaa monien suuntaisuutta ilmaisevien käsitteistysten taustalla; käsite on osoittautunut hyödylliseksi esimerkiksi suomen suuntasijojen analyysissä (ks. P. Leino 1993: 239–302; Uusitalo 1996) ja liikeverbien kuvauksessa (ks. Sivonen 2005). Myös syy-seuraussuhteen voi hahmottaa eräänlaiseksi abstraktiksi liikkeeksi, jonka alkupisteenä eli lähteenä on syy, loppupisteenä eli kohteena seuraus ja itse VÄYLÄ niiden välinen syy-seuraussuhde. NAE-konstruktiossa liikkeen alkulähteenä on äsken kuvattu asteikolle asetettava ominaisuus tai suhde ja kohteena *että*-lauseen ilmaisema seuraus; väylä on niiden välille rakentuva relaatio. Kuvaannollisesti ilmaisten skaalalla tietyille korkeudelle yltäminen on siis kuin esteen yli kapuamista, joka mahdollistaa matkan jatkumisen kohti seurausta.⁸

VÄYLÄ-skeeman sovellus on tässä yhteydessä selvästi abstraktimpi ja myös vaikeammin perusteltavissa kuin puhuttaessa esimerkiksi liikeverbien hahmottamista väylistä tai suuntasijoista. Syy-seuraussuhteen väylämäisyys tulee kuitenkin ohimennen esiin P. Leinon (1993: 227) kuvatessa elatiivin eri käyttötapoja VÄYLÄ-skeeman toteutmina. Keskeisen spatiaalisen merkityksen (*poika lähti koulusta*), temporaalisen (*päätä on särkenyt viime heinäkuusta alkaen*) ja materiaalisen merkityksen (*pöytä on puusta*) ohella hänen kuvauksessaan myös elatiivin harvinainen kausaalinen käyttö (*hän on sairaana matkan aiheuttamasta jännityksestä*) toteuttaa VÄYLÄ-skeemaa.

Edellä mainittujen muutossijojen yhteydessä väylän olemassaolo on perusteltavissa sijan muotoon liittyvän skemaattisen merkityksen avulla: esimerkiksi illatiivi edustaa eri käytöissään erilaisia kohdeväylän toteumia (Uusitalo 1996) ja elatiivi lähdeväylän (Leino mp.); *että*-lauseen kohdalla motivaatio ei ole yhtä ilmeinen, etenkin kun *että* kuvataan usein kokonaan merkitystä vailla olevaksi komplementoijaksi, pelkästään kahden lauseen yhteenkuulumista osoittavaksi elementiksi (ks. esim. ISK 2004 § 819). Tämän artikkelin puitteissa ei ole mahdollista laajasti perustella *että*-partikkelin tai -lauseen kohdeväyläluonnetta. Alustavaa perustelua voi kuitenkin hakea Lauryn ja Seppäsen (2008: 174) kuvauksesta, jossa he kyseenalaistavat *että*-sanan komplementoijaluonteen ja toteavat sen kaikissa käytöissään ilmaisevan siirtymää.

NAE-konstruktion käytössä VÄYLÄ voi saada karkeasti ottaen kahdentyyppisiä toteumia sen mukaan, sijoittuuko syy-seuraussuhde ulkomaailmaan vai puhujan sisäiseen maailmaan. Syy-seuraussuhteita ovat tämäntyyppisestä näkökulmasta käsitelleet Pander Maat ja Degand (2001). He esittävät sellaisen kausaalisuhteiden luokittelun, joka ei ole aiempien luokitusten tapaan dikotomia tai esimerkiksi Sweetserin (1990: 113–144) tapaan kolmijako vaan jatkumo, jossa siirrytään ulkomaailmassa vallitsevista, objektiivisesti käsitteistetyistä kausaalisuhteista vähittäin kohti suhteita, joissa puhuja on eri tavoin enemmän läsnä.⁹ Heidän jatkumonomaisten luokituksensa ideana on tarjota välineitä etenkin kausaalikonjunktoiden analyysiin, ja sen avulla he kykenivät selittämään konjunktoiden erikoistuneisuutta hollannin ja ranskan kielessä sekä sitä, miksi ensimmäisen persoonan osallistajat ovat tyyppillisempiä tiettyjen konjunktoiden yhteydessä. Omaksumme tässä käyttöömmä kyseisen luokituksen perusajatuksen, nimittäin sen, että kausaalinen suhde voi

⁸ Sweetser (1990: 60) kuvaa päättelysuhteita, jotka ovat syy-seuraussuhteen laji, sanomalla, että ne ovat »eräänlaisia matkoja halki tilan, jossa erilaiset esteet ovat osa maisemaa».

⁹ Sweetser jakaa kausaalisuhteet sisältö-, episteemiseen ja puheaktitasoihin; Herlin (1997) kyseenalaistaa episteemisen ja puheaktitason välisen eronteon.

vallita paitsi niin sanotussa ulkomaailmassa tai toisaalta puhujan mielessä myös monella eri tavalla näiden kahden ääripään välissä.

Seuraavat esimerkit ovat esimerkkejä ulkomaailmaan sijoittuvista kausaalisuhteista. Esimerkissä 11 a on kyse taivaankappaleiden välisistä suhteista: VÄYLÄ johtaa meteoroidien ominaisuuden (kuumuus) intensiteetistä paloreaktioon. Käsitteistäjä esittää tulkinnan tapahtumasta tuomatta siihen omaa läsnäoloaan. Esimerkissä b on inhimillisiä toimijoita, mutta puhujan ääni ei nytkään kuulu, joskin adverbi *ahnaasti* on eräänlainen puhujan tulkinta osallistujan toiminnasta (puhujan tulkintojen osuudesta adverbien käytössä ks. Orpana 1988).

- (11) a. Syöksyessään Maan ilmakehään meteoroidit tulevat niin kuumiksi, että ne alkavat hehkua ja palavat lopulta poroksi ja höyrystyvät. (Turun Sanomat 1998)
b. Toisen mummo on pienenä paitaressuna äitinsä nimenomaista kieltoa uhmaten liponut paukkupakkasella tampuurin kaidetta niin ahnaasti, että kieli on jäänyt kiinni. (Hämeenlinnan Sanomat 1999)

Lähellä edellisiä ovat seuraavat esimerkit, joissa ilmaistaan jokin edelleen ulkomaailmassa sijaitseva syy, jonka seurauksena on vähintäänkin implikoituna inhimillinen reaktio, joka johtaa ulkoapäin kuvattuun toimintaan (tai toimimattomuuteen): huonosti sujuva kaupankäynti johtaa pisteyttämisestä luopumiseen, kova hinta auton valmistamattomuuteen ja puoluekokouksen vaatimukset Niinistön taipumiseen. VÄYLÄ siis johtaa ominaisuuden määrästä tai intensiteetistä jonkin inhimillisen olion reaktion kautta toimintaan (vastavaanlaisia inhimillisiä reaktioita käsittelee P. Leino 1991).

- (12) a. Kauppa kävi silloin niin huonosti, että kaupunki luopui hakijoita karsivasta pisteytyksestä kokonaan. (HS 1995)
b. Hinta oli kuitenkin niin kova, että auto ei päätynyt sarjavalmistukseen. (HS 1995)
c. Sitä vaati Vaasan puoluekokous niin voimakkaasti, että Niinistökin taipui sen tekemiseen. (Karjalainen 1994)

Konstruktiota käytetään usein siten, että jokin määrä tai intensiteetti vaikuttaa eri tavoin itse puhujaan; inhimillisen reaktion täsmentyminen puhujan reaktioksi luonnollisesti lisää puhujan läsnäoloa syy-seuraussuhteessa. Esimerkiksi alla romahdusseuraus esitetään inhimillisen arvion, nimenomaan puhujan arvion läpi suodatettuna, mitä voi ilmentää *että*-lauseen modaaliverbi *voida* (13a) tai 1. persoonan verbinmuoto, joka ilmaisee puhujan tunteen kokijaksi (13b). VÄYLÄ siis johtaa puhujan arvioon ulkoisen tapahtuman mahdollisuudesta tai yleisemmin hänen reaktioonsa.

- (13) a. Rakennukset ovat niin huonossa kunnossa, että ne voivat romahtaa itsekseen milloin tahansa. (Karjalainen 1992)
b. Palo oli niin rajua, että minä todella pelkäsin sen leviävän. (Karjalainen 1994)

Puhuja on entistä enemmän läsnä syy-seuraussuhteessa silloin, kun myös lähdeväylää työstävä asteikko on puhujan sisäinen ja *että*-lauseessa ilmaistaan puhuja tunteen tai reaktion kokijaksi: VÄYLÄ johtaa puhujan omasta kokemuksesta hänen omaan reaktioonsa (14).

- (14) Nämä ovat niin ihania nuoria, että olen nuortunut täällä kymmenen vuotta.
(HS 1995)

Määrien ja intensiteettien vaikutus puhujaan voi ilmetä vielä sisäistyneemmin, siten että seuraukset ovat esimerkiksi puhujan mielipiteitä, ja intensiteetti palvelee paitsi mielipiteen myös sen esittämisen oikeutuksena (15a–c). VÄYLÄ siis johtaa määrän tai intensiteetin asteen kokemuksesta mielipiteeseen ja sen esittämiseen. Toisin sanoen esimerkiksi 15a:ssa puhuja arvioi *että*-lauseessa kiekkoilijoita pr-miehinä, ja edeltävä skaalaristus oikeuttaa esittämään tämä arvion.

- (15) a. Molemmat kiekkoilijat vastasivat koululaisten kymmeneen kysymyksiin niin ystävällisesti, että parempia pr-miehiä ei seura olisi voinut matkaan laittaa.
(Karjalainen 1997)
b. Niin paljon olen jo muuttanut, että Hukanhaudalta en lähde enää minnekään.
(Karjalainen 1997)
c. Kesän alku on näyttänyt niin kuumalta, että mikä tätä nyt lopettaisi, aprikoi Lehtonen. (Aamulehti 1999)

Pander Maat ja Degand esittävät kausaalisuhteen puhujakeskeisyyden ääri-ilmiöksi tapauksen, jossa kausaalisuhde samastuu puhetilanteeseen. Konstruktiomme tapauksessa tämän voi tulkita siten, että jokin intensiteetti tai määrä aiheuttaa vain sen, että puhuja reagoi siihen tuottamalla *että*-lauseen, joka ei siis enää hahmotu varsinaiseksi seuraukseksi ja jonka sisältö ainoastaan palvelee intensifointia (16a–b). Kiinnostavaa on tämän käytön konventionaalistuminen siihen mittaen, että seurausta, siis VÄYLÄN päätepidettä voi ilmaista *että* jo yksin: *että* toimii merkinä siitä, että intensiteetillä on seurauksensa. Voisi ajatella, että se ainoastaan indeksoi tunnetta, joka ominaisuuden tai intensiteetin kasvusta seuraa.

- (16) a. Repliikit ovat niin vanhanaikaisia että puntit pölisee! (Karjalainen 1992)
b. Lumi niin neitseellisen valkoista, että ei missään. (Karjalainen 1998)
c. Visaväki alkaa näemmä heräillä talvipesästään ja temmeltää kevätpäivillä niin virkkuna että. (Demari 1999)

Esimerkkien 16a–c edustamassa subjektiivisessa ääripäässä ei *että*-lauseita voi enää kutsua kapeassa mielessä seurausta ilmaisevaksi. Kuiri (1986), joka käsittelee suomen kielen konsekutiivisia adverbiaalilauseita, osoittaa niiden yhteyden tavanilmaisuihin ja finaalisuuteen (tapa- ja seurauslauseiden yhteydestä ks. myös Jääskeläinen 2004); myös NAE-konstruktion yhteydessä seurauksia ilmaisevina kuvaamamme *että*-lauseet voivat joissain tapauksissa hahmottua vaihtoehtoisesti esimerkiksi tavanilmaisuuina etenkin A:n ollessa adverbi — vaikuttaahan prosessin suorittamisen tapa tyypillisesti sen seurauksiin. Konstruktion *että*-lauseille voi löytää muitakin semanttisia luonnehdintoja. Valitsemamme kuvaus kattaa silti kaikki NAE-konstruktion esiintymät ja kohdistaa huomion *että*-lauseiden seurausta ilmaisevaan luonteeseen ja tämän tulkinnan edellytyksiin. Etenkin esimerkkiryhmän 16 *että*-lauseet ovat jo etäällä tyypillisistä seurauslauseista, kun seuraukset ovat niissä lähinnä puhujaa itseään koskevia, hänen skaalalle asetetun seikan aiheuttamia tunteitansa tai reaktioitansa kuvaavia. Subjektiivisimmassa ääripäässä korostuu NAE-konstruktion intensifioiva funktio: henkilökohtaisten seurausten esittäminen palvelee nimenomaan edeltävän luonnehdinnan voimistamista.

▷

Edellä skalaarisuutta käsittelevässä jaksossa kuvasimme paitsi ulkoisia, osin mitattavia ominaisuuksia ilmentäviä asteikoita myös puhujan tai jonkun muun tahon »sisäisiä» asteikoita sekä niiden välittävinä tapauksina jaettavia arvostuksia kuvaavia asteikkoja. Tämä jakso on tuonut vastaavan jatkumon syy-seuraussuhteisiin: nekin voivat olla ulkoisia, mutta puhuja voi olla niissä eri tavoin läsnä. Asteikkojen ja syy-seuraussuhteen ulkoisuus ja sisäisyys myös kytkeytyvät toisiinsa. Sellaisetkin asteikot, jotka muuten saatettaisiin tulkita aivan ulkoisiksi, voivat nimittäin saada puhujakeskeisempiä tulkintoja, kun syy-seuraussuhde sijoittuu puhujan mieleen. Esimerkiksi 13b:n »palo oli niin raju» voisi olla yhtä hyvin kuvaus, joka johtaa ulkoisiin seurauksiin ja olla myös jossain mielessä objektiivinen arvio, mutta kun *että*-lauseessa ilmaistaan yksikön 1. persoonan näkökulma (»minä todella pelkäsin sen leviävän»), myös rajuus tulkitaan puhujan subjektiivisena kokemuksena, Orpanan (1988) sanoin ennemmin kommenttina kuin kuvauksena.

Kuiri (1999) jäsentää NAE-konstruktioille merkitykseltään läheistä *X on sellainen että Y*-konstruktion merkitystä luonnehtivuuden ja toisaalta kausaalisuuden tai selittävyyyden käsitteillä ja pohtii, kumpi näistä milloinkin painottuu: luonnehtiiko *että*-lauseessa ilmaistu asia alun esimerkiksi adjektiivin ilmaisemaa ominaisuutta, vai olisiko konstruktion alkuosa pikemminkin tulkittavissa johdatukseksi varsinaiseen sisältöön, joka tulee esiin *että*-lauseessa. Kuirin peruskysymys on paljolti sama kuin omamme sillä erotuksella, että NAE-konstruktion sisältämät *niin* ja adjektiivit ja adverbit, jotka ovat semanttisesti sisällökkäämpiä kuin pelkkä pronominaali *sellainen*, tekevät konstruktion »alkuosasta» ennemmin intensifioivan kuin pelkästään luonnehtivan. Olemme edellä myös osoittaneet, miten adjektiiveja ja adverbeja ja niiden ilmaisemia ominaisuuksia analysoimalla voi jäsentää intensifioinnin ulottuvuuksia ja miten myös erilaiset syy-seuraussuhteen tyypit ovat yhteydessä merkityksen täsmentymiseen. Keskeinen tekijä on puhujan läsnäolo, ja karkeistaen voikin sanoa, että mitä enemmän puhuja on konstruktion käsittämässä suhteissa läsnä, sitä todennäköisempi on intensifioinnin ja SKAALAN korostuminen syy-seuraussuhteen ja VÄYLÄN kustannuksella.

NAE-konstruktion merkitystä ei kuitenkaan voi täysin ymmärtää tarkastelematta myös laajempaa kontekstia. Pohtiessaan *X on sellainen että Y*-rakenteen tulkintaan vaikuttavia tekijöitä Kuiri on todennut myös sen tulkintojen kontekstisidonnaisuuden: »Missä kahden pääfunktion raja kulkee, on vaikea kysymys: tulkinnan vaihtuminen toiseksi lienee viime kädessä kiinni kontekstista ja periaatteessa raja pitänee siten ymmärtää liukuvaksi ja vaihtelevaksi.» (Kuiri 1999: 395.) Yksi mahdollisuus päästä käsiksi merkitykseen kontekstissaan on keskusteluaineistojen tarkastelu. Keskusteluanalyttinen näkemys kaiken vuorovaikutuksen rakenteellisesta jäsentyneisyydestä (ks. esim. Heritage 1996: 236; Schegloff 2007: 2) ja ne välineet, joita on kehitetty tämän jäsentyneisyyden kuvaamiseen (perusteellinen kuvaus suomeksi esim. Tainio 1997a), antavat mahdollisuuden analysoida tarkasti kulloistakin kontekstia, jossa konstruktio esiintyy. Näkökulmaa funktioiden jäsentymiseen saa tarkkailemalla sitä, mihin vuoron vastaanottajat tarttuvat ja mitä aihetta tai toimintaa he vievät eteenpäin. Tarkastelemme seuraavaksi NAE-konstruktion merkitystä luonnehtivaa intensifioinnin ja syy-seuraussuhteen välistä dynamiikkaa vuorovaikutuspuheessa. Vuorovaikutustakin tarkastellessamme pidämme mielessämme kielen käyttöpohjaisen

luonteen.¹⁰ Katsomme siis, että yhtä lailla kuin kielenpuhujilla on mielessään erilaisin adjektiivein tai adverbien ja *että*-lausein täydentyneitä konstruktion esiintymiä ja niistä abstrahoituneita yleistyksiä, heillä on myös käsityksiä niistä laajemmista toiminnoista, joiden osana konstruktio esiintyy. On huomattava, että myös tällaiset vuorovaikutusmallit voivat olla mielikuvaskemaattisesti motivoituneita. Tässä artikkelissa emme kuitenkaan lähde etsimään varsinaisesti vuorovaikutustoimintaa motivoivia mielikuvaskemoja; tähän kysymykseen syvennyvät Etelämäki ja Herlin (tulossa). Sen sijaan tarkastelemme NAE-konstruktioita keskustelutoimintojen mielikuvaskemaattisesti motivoituneena yksikkönä ja keskustelijoiden yhteistyön välineenä.

KESKUSTELUNANALYYTTINEN NÄKÖKULMA NAE-KONSTRUKTIOON

NAE-KONSTRUKTION TOIMINNALLISET TULKINNAT

Keskustelunanalyttisen merkitysnäkemyksen taustalla on ajatus vuorovaikutuksen jäsenyisyydestä: mikään vuorovaikutuksen yksityiskohta ei ole merkityksetön, vaan kaikkia puhujien tekemiä valintoja kohdellaan vuorovaikutuksellisinä tekoina, joilla on oma vaikutuksensa kokonaisuuteen. Keskustelijat luovat merkityksen yhdessä, intersubjektiivisesti, sovittamalla vuoronsa meneillään olevaan kontekstiin: jokainen uusi vuoro ilmaisee, miten puhuja tulkitsee kontekstin, ja tarjoaa tämän tulkinnan seuraavan puhujan vuoron kontekstiksi. (Ks. Schegloff ja Sacks 1973: 299; Heritage 1996: 251; Schegloff 2007: 15; keskustelunanalyttistä näkemystä merkityksestä pohtivat laajemmin Etelämäki ym. tässä numerossa). Kun puhujina asetamme jonkin ominaisuuden asteikolle *niin*-partikkelilla, me samalla avaamme kaikkien osallistujien kannalta tilan kyseisen ominaisuuden ja sen seurausten käsittelemiselle. Konstruktion merkitykseen voi päästä käsiksi tarkastelemalla, kuka niitä käsittelee: puhuja vai puhekuppanit, millä tavoin ja miksi?

Vuorovaikutusfunktionsa puolesta NAE-konstruktioita lähelle tulee Halosen ja Sorjosen (2008) käsittelemä *niin*-interrogatiivi, jolla puhuja käsittelee jotain keskustelussa edellä esitettyä tai tapahtunutta liioitteluna. Keskeinen elementti tässä konstruktiossa on intensifioiva *niin*, joka Halosen ja Sorjosen mukaan etualaistaa pääsanansa skalaarisen luonteen ja ehdottaa että asema, johon se skaalalla viittaa, on liian korkea, esim. *onks se nyt niin hirmune tai mikä täs nyt on niin ihmeellistä*. Käsittelemämme konstruktio muistuttaa Halosen ja Sorjosen käsittelemää konstruktioita monin tavoin. Sen asema keskustelun sekventiaalisessa rakenteessa on kuitenkin erilainen: se ei ole pelkästään edeltävään vuoroon reagoiva (vaikka kaikki keskusteluvuorot luonnollisesti ovat kontekstiinsa sidottuja), vaan se projisoi myös eteenpäin laajemmassa mielessä kuin pelkästään siinä, että *niin* voi projisoida kataforisesti seuraavaa elementtiä. Konstruktio ikään kuin avaa tilan, jossa on paikka selitykselle, seurauksen ilmaisemiselle tai intensifioinnille. (Vastaavalla tavalla tilaa avaavana *että* toimii muissakin rakenteissa, ks. Laury ja Seppänen 2008.) Kysymys

¹⁰ Käyttöpohjaisuudella tarkoitetaan karkeasti sanoen sitä, että kielen rakenteiden ymmärretään vakiintuvan ja muuttuvan aktuaalisista kielenkäyttötapauksista tehtävien yleistysten myötä, ks. Langacker 2000.

on siitä, kuinka tämä tila täytetään. Mitä konstruktiolla tehdään vuorovaikutustilanteessa: millaiseen toimintaan konstruktio ja sen taustalla vaikuttavat mielikuvaskaemat saavat puhujat orientoitumaan?

Käsitlemme NAE-konstruktion käyttöä vuorovaikutuksessa kahdessa jaksossa, mutta lähdemme liikkeelle eri suunnasta kuin edellä: siinä missä äsken kuvasimme SKAALA- ja VÄYLÄ-mielikuvien erityyppisiä toteumia ja analysoimme siten konstruktion merkitystä, lähdemme nyt liikkeelle toiminnallisista tulkinnoista: siitä, mitä keskustelussa tapahtuu. Konstruktion molemmat merkitykset ovat koko ajan läsnä, mutta erilaisissa keskustelutoiminnoissa erilaisin painotuksin. Kuvaamme ensin tapauksia, joissa toiminta painottuu syy-seuraussuhteeseen ja puhujien voisi siten sanoa orientoituvan ensisijaisesti VÄYLÄ-skeemaan. Sitten tarkastelemme intensifointitapauksia, jotka ilmaisevat painottuneemmin SKAALA-mielikuvaan orientoitumista. Tarkastelumme osoittaa, että puhuja voi tarjota vastaanottajalle kahta vaihtoehtoa, ja vastaanottajalla on periaatteessa mahdollisuus toimia kumman tahansa mukaisesti ja samalla tuottaa oma tulkintansa edellisen puhujan aloittamasta toiminnasta.

TOIMINNAN FOKUS SEURAUKSESSA

NAE-konstruktion yhteydessä esiintyvät adjektiivit ja adverbit edustavat keskusteluai-
neistossa pääosin kolmea eri tyyppiä. Yksi keskeinen tyyppi on konkreettiset, mitattavat ja siten jo luonnostaan jonkinlaiselle asteikolle asettuvat tai asteikkoa virittävät adjektiivit tai adverbit. Näitä ovat Dixonin (1977) jaottelun dimensionaaliset adjektiivit, kuten *iso*, *pieni* ja *jyrkkä*, ja näiden kanssa lähimerkityksiset adverbit, esim. *paljon*. Toiseksi konstruktion asetuu eri tavoin arvottavia adjektiiveja tai adverbjeja, esim. *ihana*, *turha*, *kauniisti* ja *hyvin*, joilla kuvataan usein yksilöllisiä kokemuksia, joille ei ole olemassa ulkoista asteikkoa. Kolmanneksi aineistossamme on adjektiiveja ja adverbjeja, jotka kuvaavat inhimillisiä ominaisuuksia (myös Dixonin ryhmä, esim. *kipeä*, *arka*, *poikki* ‘väsynyt’). Skaaloitumisen suhteen nämä asettuvat kahden ensimmäisen ryhmän väliin: periaatteessa esimerkiksi kivun määrää on varmaankin mahdollista arvioida objektiivisella skaalalla, mutta todellisudessa näitä adjektiiveja ja adverbjeja käytetään (ainakin tässä aineistossa) ilmaisemaan yksilökohtaista kokemusta, joten ne muistuttavat tässä suhteessa arvostusryhmää. Aineistosta voidaan hahmottaa tendenssi, jossa seurauksen ilmaisemisen tulkinta syntyy helpoimmin silloin, kun adjektiivi tai adverbi on dimensionaalinen, kun taas arvottavat ja inhimillisiä ominaisuuksia ja kokemuksia kuvaavat adjektiivit ovat tyyppillisiä intensifioivassa käytössä. Tämä tendenssi vastaa edellä tekemiämme havaintoja.

Alla olevassa esimerkissä NAE-konstruktiossa on dimensionaalinen adjektiivi *iso*, ja konstruktion kahdesta merkityksestä relevantti on syy-seuraussuhteen ilmaiseminen ja kahdesta mielikuvaskaemasta keskeisempänä VÄYLÄ.

(17) [Kirjolohi.puh, Sg 95 b01]

- 01 Veke: käytti tos ostama#ssa#, ää tommonen hh kirjolohi
02   äske.=
03 Sami: =mm:?
04 Veke: se on **niin iso että** hh .hh ei me kyllä
05   kaksi(h)staa sitä jakseta syädä, ((haukottelee))
06 Sami: pistä *su*alaa,
07 Veke: mä pistän osan suolaanki, (.) se on (myös)
08   parikilonen, .hh tulkaa syömää,

Tässä katkelmassa NAE-konstruktio ilmaisee syy-seuraussuhdetta, jossa puhuja on *että*-lauseen 1. persoonan pronominin myötä jossain määrin läsnä: kirjolohen iso koko vaikuttaa kahden henkilön jaksamiseen. VÄYLÄ johtaa ominaisuuden määrästä problema-tisoituun asiointilaan, joka on paikallistettu osin puhujaan. Mutta mitä tämän seurauksen ilmaisemisella saavutetaan, miten se laajemmassa yhteydessään motivoituu?

Esimerkissä 17 Veke alkaa kertoa ostamastaan kirjolohesta: *käytiin tos ostamassa tom-monen kirjolohi äsken*. Kirjolohi tulee tilanteessa uutena puheenaiheena. *Tuo*-kantisilla demonstratiiveilla puhuja tarjoaa referenttiä tunnistettavaksi jossain keskustelijoiden jo jakamassa tulkintakehyksessä, osana meneillään olevaa toimintaa, ei huomion kohteeksi tai määriteltäväksi sinänsä. (Ks. Etelämäki 2006: 199–200.) Lisäksi adverbi *äsken* tekee kuva-tusta tapahtumasta, kirjolohen ostamisesta, ajallisesti läheisen ja sitä kautta uutisarvoisen. Jo tämä muotoilu implikoi, ettei puhujalla ole tarkoitusta keskittyä kirjolohen kuvailuun vaan tuoda referentti osaksi toimintaa, jolla on jokin muu tavoite. Sami reagoi minimipalautteella (r. 3). Hän ei lähde ennakoimaan suuntaa, johon Veke on jatkamassa, mutta ilmaisee asettu- vansa kuulolle ja siten tulkitsevansa Veken lausuman sellaiseksi, josta on tarkoitus jatkaa.

Veke jatkaa r. 4–5 NAE-konstruktioilla, jossa tuodaan esiin kirjolohen iso koko ja se, ettei puhuja puolisoineen jaksa syödä sitä. Vastaanottaja, Sami, tarttuu nimenomaan *että*- lausuman sisältöön, jaksamiseen: hän ehdottaa ongelmaan ratkaisua, kalan suolaamista (r. 6).¹¹ Kirjolohen kuvailua ei jatketa esim. päivittelemällä sen kokoa, vaan aletaan käsitellä konstruktion esiin nostamaa seurausta, siis edetään VÄYLÄ-skeeman ohjaamana. Veke ottaa ehdotuksen vastaan, mutta täsmennettyään vielä kalan koon hän jatkaa esittämällä kutsun tulla syömään.

Kutsun esittäminen on sekventiaalisesti velvoittavaa toimintaa, koska se virittää odo- tuksen kutsun hyväksymisestä; kutsu muodostaa vierusparin etujäsenen (ks. esim. Scheg- loff ja Sacks 1973; Schegloff 2007; Raevaara 1997). Tällaisia vierusparin etujäseniä on tavallista pohjustaa erilaisilla valmistavilla esisekvensseillä. Konstruktio asettuikin tässä kutsuun johdattavan esisekvenssin paikalle. Kirjolohen iso koko asetetaan perusteluketjun lähtökohdaksi: sillä perustellaan sitä, ettei yksi pariskunta saa koko kalaa syödyksi, ja tämä asiointila toimii perusteluna, jolla pohjustetaan tulossa olevaa, kuulijan kannalta velvoitta- vaa puhetoimintaa, kutsun esittämistä. VÄYLÄ, jota seurataan, on siis perusteluketju, joka johtaa kutsun esittämiseen ja sen käsittelemiseen eli kutsusekvenssiin, joka jatkuu jonkin aikaa esitetyn katkelman jälkeenkin. Se määrittää kehittymässä olevaa toimintaa.

Tässä esimerkissä voisi hyvinkin sanoa *että*-lauseen sisällön määrittävän kokonai- suutta (vrt. Kuiri 1999); sen voi nähdä tavasta, jolla keskustelu jatkuu. Kirjolohen koosta ei jatketa sen enempää, vaan keskustelussa käsitellään sitä, mitä voi tehdä silloin kun kirjolohi ei tule käytetyksi kerralla, ja siirrytään sitten neuvottelemaan ruokailukutsun vastaanottamisesta. Skalaarinen luonnehdinta taustoittaa *että*-lauseessa esiintuotua asiaa asettumalla sen selitykseksi tai perusteluksi.¹²

¹¹ Prosodian kannalta tässä esimerkissä, kuten useissa muissakin keskusteluaineistomme esimerkeissä, on hankalaa puhua *että*-lauseista, *että*-lausumista tai edes *että*-alkuisista rakenteista: *että* ei liity prosodisesti sitä seuraavaan lausumaan, vaan asettuu edeltävän lausuman loppuun, ja ennen jälkiosaa välissä on selvä hengityksen täyttämä tauko. Käsitteilyn yhtenäisyyden vuoksi käytämme kuitenkin käsitettä *että*-lausuma tarkoittaessamme konstruktion *että*-sananjälkeistä osuutta.

¹² A. Koivisto, Lauri ja Seppänen 2008 osoittavat myös muita tapauksia, joissa *että* yhdistää kahta lausu-

Tässä tapauksessa näyttäisi siltä, että konstruktio tarjoaa mahdollisuuden tuoda esiin se seuraus, jonka *että*-lause ilmaisee.¹³ Sama koskee seuraavaa esimerkkiä, jossa konstruktion asettuva adjektiivi edelleen on mitattavaa ominaisuutta ilmaiseva, siis dimensioaalinen.

(18) [Reissu.puh, Sg 94 b02]

- 01 Kari: .mt .hh si me lähetti nousemaa nii se oli
 02 **nii jyrkkää et** ↓siinä piti kävellä, >pakko
 03 ottaa sukset mukaa ku ei< muute
 04 ois löytäny enää niitä,
 05 Timo: [nii juu ne viel jää sinne sit,=
 06 Kari: =pari metriä oli näkyvyys ku päästii sinne
 07 ylös ja <kauehe [tuuli ja myrsky,>
 08 Timo : [ai saakeli ettei nähny yh[tää mitää,

Tässä Kari kertoo hiihtoretkestään Lapissa. Kertomuksessa on paljon yksityiskohtaista kuvailua. Yksi kuvailun paikka on tilanne, jossa retkeläiset joutuivat riisumaan suksensa jyrkässä rinteessä ja kantamaan niitä lumipyryssä, jossa näkyvyys oli vain pari metriä. Rinteen kuvaus (r. 2), jossa adjektiivia *jyrkkä* intensifioidaan ja luonnehditaan kävelemispakolla, siis hiihtämisen mahdottomuudella, asettuu vain taustaksi itse toiminnan kuvaukselle, perusteluksi sille että sukset piti riisua. Sen jälkeen kuvailu jatkuu *että*-lausuman sisällön tarjoamasta temasta: kävelemisestä (hiihtämisen sijasta) edetään suksien kantamiseen, huonoon näkyvyyteen ja myrskyn voimaan. Kertoessaan puhuja ikään kuin perustelee omaa kertomuksenaikaista toimintaansa olosuhteilla, joihin rinteen jyrkyyden kuuluu. Kertomuksen vastaanottaja jäsentää omalla toiminnallaan keskeisiksi käsiteltäviksi asioiksi suksien hukkaamisen vaaran ja huonon näkyvyyden: näiden käsittelyyn hän tulee mukaan ymmärrystarjokkaalla »nii juu ne viel jää sinne sit» (r. 5) ja affektiseksi merkityllä parafrasilla »ai saakeli ettei nähny yhtää mitää» (r. 8). Rinteen jyrkkyys sinänsä ei ole käsiteltäväksi asettuva asia. Molemmat keskustelijat näyttäisivät siis toimivan VÄYLÄ-skeeman ohjaamina lähtiessään käsittelemään rinteen jyrkyyden seurauksia.

Seurausta ilmaisevissa ja selittävässä funktioissa siis intensifioijan ja adjektiivin ilmaiseva, asteikolle asettuva ominaisuus toimii perusteluna jollekin, mikä tuodaan esiin konstruktion jälkiosassa ja mikä muodostuu vuorovaikutuksen jatkon kannalta keskeisemmäksi. VÄYLÄ johtaa näin perusteluista toimintaan; SKAALA vaikuttaa kuitenkin tulkinnan taustalla, sillä väylä rakentuu osin sen varaan.

Usein SKAALA-skeemaan painottuva intensifointi myös tarjoutuu toiseksi tulkintavaihtoehdoksi: seuraavassa esimerkissä käsitellään puhujan omaa kokemusta tai psykologis-fysiologista tilaa, väsymystä, jonka puhuja ilmaisee adverbilla (*olla*) *poikki*. Toiminta jatkuu tässä VÄYLÄ-skeeman mukaisena, mutta myös toisen tulkintamahdollisuuden ole-massaolo tunnistetaan.

---

maa ja nimenomaan *että*-sananjäljessä tuleva osuus nousee topiikin ja keskustelun etenemisen kannalta keskeisemmäksi.

¹³ Voisi ajatella, että keskustelijat orientoituvat VÄYLÄ-skeemaan laajemminkin kuin NAE-konstruktion sisällä siten, että laajempi perusteluketju on sen toteumaa. Kirjoloheen koosta seuraava mahdottomuus syödä se ja siitä seuraava kutsu muodostavat NAE-konstruktion toteumaa laajemman kuvion, jota VÄYLÄ motivoi.

- (19) [Palaudutaan.puh, Sg 141 a06]
 01 Anna: [Niin se] vois toisaalta olla ihan hyvä
 02 et jos kukin palaudutaan omassa paikassamme ni sitte
 03 .hh
 04 Mari: <Nii:n.>
 05 Anna: sitte lauantai- no en tiä tosiaan mä oon eilen ja
 06 tänään ollu semmonen vähän niin (.) niin #mmm#
 07 kummallisesti poikki että hh [ettäh #öö#]
 08 Mari: [(°joo:°)]
 09 Anna: sillä tavalla että mä ny vaan var[toon]
 10 Mari: [hymh]
 11 Anna: että koska palautus? [.hhhhh]
 12 Mari: [Nii (.) no] sun täytys nyt
 13 ainakin sitte (.) yrittää perjantaina palautua.
 14 Anna: Niih (.) täytyy,
 15 Mari: Ja nukkuu vaikka.

Keskustelussa on kyse siitä, tuleeko Mari perheineen viikonlopuksi Annan luokse vasta lauantaiamuna vai jo perjantai-iltana. Mari on ilmaissut varovasti toivovansa lapsenhoitoa perjantaina, mutta toisaalta on todettu, että molemmat naiset ovat väsyneitä ja tarvitsevat aikaa palautumiseen viikon puuhista. Anna ehdottaa lopulta melko selvin sanoin, että kumpikin »palautuisi omassa paikassaan» (r. 1–2) eli että vierailu alkaisi vasta lauantaina. Kun Marin palaute (r. 4) on vain kuulolla oloa ilmaiseva, hidastettu *niin*, Anna palaa jo aiemmin mainitsemaansa väsymykseen. Hän tuottaa (r. 5–7) NAE-konstruktion ensimmäisen puolikkaan: *mä oon - - ollu - - niin kummallisesti poikki että*.

Tällä teolla Anna asettaa »kummallisesti poikki» olemisensä, väsymyksensä, skaalalle, muttei heti tuota seurausta ilmaisevaa lausetta, joka täsmentäisi skaalan. Tässäkin *että* asettuu prosodisesti nimenomaan konstruktion alkupuolen viimeiseksi elementiksi. Sitä seuraa kuuluva uloshengitys, *että*-sanana toistaminen ja epäröintiä ilmaiseva *öö*-äännähdys, jotka pysäyttävät hetkeksi konstruktion tuottamisen. Vuoron tarjoama pysähdyspaikka voisi jo sellaisenaan kutsua vastaanottajalta jonkinlaista skaalalle asetetun ominaisuuden, *poikki olemisen* tunnistamista; Mari tuottaakin rivillä 8 myötätuntoiselta kuulostavan äännähdyksen, muttei jatka sen pitemmälle. Toisaalta voidaan ajatella, että konstruktio sisällöllisesti täydentyisi jo edeltä tavalla, joka vastaanottajan olisi mahdollista tunnistaa: *poikki oleminen* toimii jäljessä tulevana perusteluna sille, että Anna on ehdottanut vierailun alun siirtämistä perjantailta lauantaille eli torjunut edellä esitetyn ehdotuksen tulla perjantaina. Ehdotusten torjuminen on keskustelutoimintona preferoimatonta (ks. Schegloff 2007: 58–63; suomeksi keskustelun preferenssijäsennyksestä Tainio 1997b) ja vaatii selittämistä. Puhekumppani ei tartu mahdollisuuteen käsitellä aihetta, ja puhuja täydentää itse eksplisiittisesti konstruktion seurausosan »että mä nyt vaan vartoon että koska palautuis» (r. 9–11), joka toistaa aiemmin mainittua palautumisen tarvetta selityksenä vierailun torjumiselle. Tähän puhekumppani tarttuu ja lähtee käsittelemään seurausosassa ilmaistua *palautumista* toistamalla ilmauksen ja ehdottamalla palautumisen tapaa, nukku- mista (r. 12–15) — näin Anna on saanut perustelunsa läpi ja Mari ilmaissut ymmärtävänsä tilanteen. Molemmat orientoituvat VÄYLÄ-skeeman ohjaamina siihen, mitä väsymyksestä seuraa, ja samalla väsymyksen skalaaristaminen jää taustalle.

Puhujan perustelu on tässä toiminut — onko perusteleva siis ollut konstruktion keskeinen funktio? Kun ottaa huomioon hengityksen täyttämän tauon, toiston ja epäröin- nin ilmaisemisen konstruktion kahden osan välillä, voisi tehdä myös sen tulkinnan, että

▷

Anna tarjoaa mahdollisuuden käsitellä väsymystään. Tässä, toisin kuin edellä käsitellyssä esimerkissä, on kyse puhujan oman kokemuksen kuvaamisesta. Asettamalla asteikon, mutta jättämällä täsmentämättä tavan, jolla kuvattu ominaisuus asteikolle asettuu, puhuja näyttää tarjoavan vastaanottajalle tilaa osoittaa ymmärrystään. Puhekomppani tarttuukin tähän mahdollisuuteen äännähtämällä myötätuntoisesti, mutta konstruktion vie kuitenkin loppuun puhuja itse tuottamalla selityksenä toimivan parafrasoin konstruktion alkuosassa esitetulle kuvaukselle. Konstruktion yhteydessä olisi siis ehkä voinut nousta esiin myös sen intensifioiva funktio ja sen toiminta kutsuna käsitellä asiaa, jota intensifoidaan. Niin vain ei tässä tapauksessa käynyt, vaan puhujien yhteisen toiminnan tuloksena perusteleisuus tehtiin konstruktion keskeiseksi toiminnalliseksi merkitykseksi.

TOIMINNAN FOKUS INTENSIFIOINNISSA

Myös konstruktion asettuvalla adjektiivilla tai adverbilla ilmaistun ominaisuuden intensifointi on selvästi näkyvissä vuorovaikutusaineistossa. Sitä, nouseeko keskeiseksi seurauksen ilmaiseminen vai intensifointi, ei useinkaan päätä puhuja yksin, vaikka hän voikin *että*-lauseen luonteella kutsua selvemmin jompaankumpaan. Konstruktion tarjoaa periaatteessa mahdollisuuden kumpaankin tulkintaan, kuten edellisen esimerkin kohdalla oli jo aavistettavissa. Selvimmin tämä konstruktion kaksikasvoisuus näkyy sellaisissa tapauksissa, joissa eri puhujat nostavat esiin eri tulkinnat tai joissa keskitytään ensin toiseen ja sitten toiseen puoleen konstruktion merkitystä.

Seuraavassa puhelinkeskustelussa kaksi nuorta naista keskusteleo toisen päänsärystä.

(20) [Päänsärky.puh, Sg 113 a01]

- 01 Missu: .hh vitsi kyllä tua#:#<, tollasessa paikassa
 02 kyllä tart#tuu aika hel[#posti kaikki?]
 03 Kaaka: [nii, .hh] varsinki
 04 näin alu:ks sitte ku on, .hhh (.) #e# ei o nii
 05 vastustuskykyä tommosii,hh
 06 (0.2)
 07 Missu: [nii,h
 08 Kaaka: [lapsiin sikku#:#; (0.2) vähän karaistuu siellä
 09 #ku on ollu kauemmin#, .hhhh[h ↓ei sitt_enää]
 10 Missu: [°nii just;°]
 11 Kaaka: kuulemma nii, .hhhhhhhhh #nii helpolla k- #a#
 12 tartu taudit#,hhh=
 13 Missu: =se on koko aika semmosta **niil läheistä**
 14 **kanssakäymis#tä [että:#.hh<**
 15 Kaaka: [mm;:
 16 (0.2)
 17 Missu: °tart#tuu tos[i hel#-,°
 18 Kaaka: [mukulat yskii <päälle> ja,=
 19 Missu: =joo,h
 20 (0.2)
 21 Missu: aivaste£lee naam(h)alle?hh >°ha hah°<

Kaaka, joka on aloittanut työskentelyn päiväkodissa, on ilmaissut huolensa siitä, että on saanut päiväkodin lapsilta ehkä vesirokkotartunnan. Missu käsittelee tätä huolenaihetta avaamalla keskustelun siitä, kuinka helposti taudit tarttuvat päiväkodissa. Rivillä 13–14 hän tuottaa NAE-konstruktion alkuosan: *se on koko aika semmosta niil läheistä kanssa-*

käymistä että, jolla hän käsittelee nimenomaan Kaakan tilannetta ja osoittaa ymmärrystään Kaakalle. Myöskään tässä, kuten esimerkissä 19, konstruktioita ei tuoteta välittömästi valmiiksi asti. Missun rivien 13–14 vuoron loppuosassa on pieniä epäröinnin tai suunnittele mattomuuden merkkejä: *narinaa ja ä-äänteen venytystä*, ja sitä seuraa lyhyt tauko (r. 16). Vaikka Missu on tuottanut rakenteen, joka projisoi jatkoa, hän on tehnyt sen tavalla, josta seuraa hetkeksi epäselvyys sen suhteen, kuka käyttää seuraavan vuoron. Epäselvyys on todennäköisesti yhteydessä siihen, että käsiteltävästä asiasta on omakohtaisia kokemuksia pikemminkin Kaakalla kuin Missulla, ja että Kaaka on jo on r. 15 kuitannut intensifioivan luonnehdinnan *niin läheistä kanssakäymistä* myöntävällä ynähdyksellään.

Tästä seuraa vuorottelun kannalta odotuksenmukaisesti se, että molemmat osallistujat valitsevat itsensä seuraavaksi puhujaksi (vrt. Sacks, Schegloff ja Jefferson 1974): tauon jälkeen molemmat puhujat täydentävät konstruktion, mutta eri tavoin. Missu ehtii ääneen ensimmäisenä ja jatkaa (r. 17) omaa vuoroaan rakenteella, joka hahmottuu NAE-konstruktion jälkiosaksi ja on seurausta ilmaiseva: *tarttuu tosi hel-*, todennäköisesti tavoitteena *helposti*. Näin edellä käsitelty tartuntavaara asetetaan kontekstiin, jossa se selitetään päiväkotielämälle tyypillisen läheisen kanssakäymisen seuraukseksi. Missu rakentaa konstruktiosta syy-seuraussuhdetta ilmaisevan ja käyttää sitä edellä ilmaisemansa näkemyksen *tollasessa paikassa kyllä tarttuu aika helposti kaikki* perusteluna. Perustelun ilmaisemisella hän orientoituu VÄYLÄ-skeemaan.

Sen sijaan Kaaka tuottaakin seuraavaksi lausuman, joka voidaan hahmottaa toisenlaisiksi lopetukseksi konstruktiolle: *mukulat yskii päälle ja* (r. 18). Kaakan voidaan ajatella tarttuvan Missun epäröinnin ja tauon kautta tarjoutuvaan mahdollisuuteen täydentää konstruktiota. Mutta siinä missä Missu toistaa aiemmin esittämänsä tautien tarttumisen näkökulmaa, Kaaka alkaa puolestaan kuvata tarkemmin sitä, mitä *läheinen kanssakäyminen* on päiväkotiympäristössä. Näin hän omalla toiminnallaan nostaa huomion kohteeksi sen asiointilan, jota Missu NAE-konstruktiolla intensifioi, ja avaa sen kuvaamalla yhden konkreettisen yksityiskohdan: kanssakäyminen on todella läheistä, jos sen seurauksena toinen osapuoli yskii päälle. Tällä tavoin lopetettuna konstruktiota palvelee *läheisen kanssakäymisen* intensifiointia, ja SKAALA-skeema nousee keskeisemmäksi.¹⁴ Missu lähteekin mukaan kuvailuun tuottamalla *päälle yskimisen* pariksi toisen konkreettisen, spesifioivan kuvauksen: *aivastelee naamalle*. Näin puhujat rakentavat yhdessä toimintaa, jossa läheisyyden astetta spesifioidaan eri yksityiskohtien kautta.¹⁵ Tämän yhdessä rakennetun toiminnan fokuksessa on kuvailu, jolla ilmaistaan yhteisymmärrystä alun perin intensifioitavaksi asetetun *läheisyyden* luonteesta.

Seurauksen ilmaiseminen voi siis palvella paitsi perustelemista ja selittämistä, myös käsitellyn ominaisuuden tai kokemuksen kuvaamista ja intensifiointia. Tällöin toimintaa hallitsee SKAALA-skeema, ja VÄYLÄ-skeema, jonka varassa asteikko viritetään, jää laajemman toiminnan kannalta taustalle. Yksi konstruktion keskeisistä vuorovaikutusfunktioista näyttäisikin olevan se, että se voi toimia keinona avata omaa kokemusta muille, tarjota käsittelytapaa, joka avaa muille pääsyn kokemuksen käsittelyyn — juuri seurauspuolelle

¹⁴ Toinen mahdollisuus tulkita Kaakan vuoron asema keskustelussa on se, että hän käsittelee Missun mainitsemaa *tarttumista* esittämällä yhden konkreettisen syyn, joka johtaa tautien tarttumiseen. Myös tämä toiminta on intensifioivaa.

¹⁵ *Ja*-loppuisten vuorojen spesifioivasta funktiosta ks. A. Koivisto, tekeillä.

asetetun kuvauksen kautta. Selvimmin tämä näkyy sellaisten adjektiivien ja adverbien yhteydessä, jotka liittyvät inhimilliseen ominaisuuteen tai kokemukseen.

Tarkastellaan seuraavaksi tilannetta, jossa käytetään inhimillistä kokemusta ilmaisevaa adjektiivia *kipee*.

(21) [Joulukahvit.kas, Sg S15a]

- 01 Tyyne: sitä: (.) nyt kun on ollu noita joulusiivouksia
 02 ihmisillä nin °(- - -)° yks ja toinen ov
 03 °valittanu et° aijjai ku mul on kipee, (.) mul
 04 on [niin kipeet (.) mullon niin kipee
 05 Liisa: [mm.
 06 Tyyne: [ni- n:is:ka tai mullon niin kipeä [selkä ja
 07 (Marja): [phehh [ ]
 08 Raija: [ni
 09 (1.0)
 10 ( ): phhh
 11 Tyyne: jah
 12 (0.8)
 13 Raija: oham mä menny nii et n:oiiki sano että hyvä ihme
 14 et[tä<
 15 (Tyyne): [.mt °mm,°
 16 (Tarja): ni [no (mä arvasin et]
 17 Raija: [mut ↑oli: se **niin** **kipee et** >tiettekste **ettet**<
 18 pikkuhousuja saanu jalkaa,
 19 Liisa: eh [hih hih hih hih
 20 Tarja: [tai yleens-
 21 Liisa: [hihhih [hih heh heh heh]
 22 Tarja [ftai yl [eensä mitään ↓ housuj](h)a?,f=
 23 Timo: [k(h)yl oli k(h)auheen k(h)ip(h)ee]
 24 Liisa: =[hah hah hah [hah
 25 Raija: =[>siis< [f↑ nii et mum piti vähä niinku
 26 ( ): [joo:?
 27 Raija: r:oi kot[taa ↑ niit tuol alhaalla] jotenki
 28 ( ): [ehhh hehehhh he he he
 29 Raija: [s(h)it(h)ä häh punttia,=

Tämä esimerkki on tilanteesta, jossa sukulaisjoukko on kokoontunut jouluaattona kahvipöytään. Puhutaan selkäkivuista, joita joulusiivous on ihmisille aiheuttanut, ja Raija alkaa kuvailla omaa kipuaan r. 13 alkaen. Ensinnäkin hän kertoo, kuinka hänen omaisensa päivittelivät hänen kivuliaisuuttaan; se on yksi tapa kuvata kivun kovuutta. Sitten hän kuvaa kipua NAE-konstruktion kautta: *mut oli se niin kipee et tiettekste ettet pikkuhousuja saanu jalkaa*.

Konstruktio ilmaisee tässäkin kyllä seurausta: kivun kovuudesta seuraa se, että pikkuhousuja ei saatu jalkaan. Mutta puhetoiminta, jota konstruktio omalta osaltaan rakentaa, ei tässä ole perusteleva samassa mielessä kuin edellä mm. esimerkissä 17 oli kutsun perustelu tai esimerkissä 19 ehdotuksesta kieltäytymisen perusteleminen. Raija jatkaa jo aiemmin keskustelussa aloittamaansa huoltenkerrontaa, kokemansa kivun kuvailua. Tässä *että*-lauseen sisältö toimii tilanteen kuvituksena, konkreettisenä esimerkkinä, jonka kautta kuulija voi muodostaa käsityksen kivun kovuudesta. *Niin* luo asteikon, jolla adjektiivin *kipee* ilmaisevaa ominaisuutta tarkastellaan (vrt. Halonen ja Sorjonen 2008), ja yhdessä *että*-lauseen sisällön kanssa se määrittää kuvatun ominaisuuden määrää asteikolla: selkäkipu asettuu jollain asteikolla aika korkealle, kun sen seurauksena ei pysty itse pukeutumaan. *Niin* osoittaa kivun asteikolla paikan, joka riittää siihen, ettei pukeutuminen onnistu.

Asteikko, jonka *niin kipee et* asettaa, on kokemuksellinen. Kivun voimakkuutta voi kai periaatteessa mitata tai arvioida erilaisten fysiologisten muutosten mittaamisen kautta, mutta kivun kokijalle oleellista on oma kokemus. (Mitattavuuden ja kokemuksellisuuden suhteesta adjektiivien tulkinnassa ks. Koptjevskaja-Tamm ja Rakhilina 2006.) Kokemusta voi ulkopuolinen myös havainnoida ja kuvata omien havaintojensa pohjalta, kuten Tarja tekee seuraavan esimerkin riveillä 79–81, mutta niille, jotka eivät ole olleet todistamassa kuvattua kiputilaa, ainoa pääsy kivun määrään on eläytyminen. Asteikon asettaminen tarjoaa konkreettisuudessaan kaikille läsnäolijoille pääsyn kokemuksen käsittelyyn.

Kuulijat orientoituvat konstruktion ensin VÄYLÄ-skeeman mukaisesti: he tarttuvat seurauksena esitettyyn tilannekuvaukseen ja alkavat käsitellä sitä (r. 19–24, 28). Käsittely johtaa siihen, että keskustelussa rakennetaan lopulta usean osallistujan yhteistyönä kuvaus perheenjäsenten kehittelemästä laitteesta, jolla pikkuhousut saadaan naruista vetämällä ohjatuksi äidin ylle. Kuvaus on konkreettisuudessaan ja yllättävyydessään humoristinen ja virittää kertomuksen, johon muut osallistujat pääsevät mukaan tai voivat eläytyä. Näin affektinen aihe käännetään leikiksi ja henkilökohtainen kokemus tuodaan alueelle, jossa sitä voidaan käsitellä yhdessä. Tämän henkilökohtaisen kokemuksen avaamisen muille ajattelemme olevan keskeistä NAE-konstruktion vuorovaikutuskäytössä nimenomaan SKAALAN ollessa tulkintaa ja toimintaa hallitseva skeema.

Tässä käsitellyssä tilanteessa SKAALA-skeema ohjaa toimintaa kivun intensiteetin käsittelemiseen myös vakavassa mielessä. Huoltenkerronnassa, jota kipukohtauksen kuvaaminen on, vastaanottajien on preferoitu suhtautua huoleen vakavasti, vaikka kertoja pyrkisikin ensin itse laskemaan leikkiä. (Jefferson 1984: 351; vrt. myös Purra ym. 1991: 27–30; huoltenkerronnasta laajemmin Jefferson 1988.) Leikiksi kääntämisen jälkeen keskustelijat palaavatkin käsittelemään kipua vakavasti, kuten seuraavassa esimerkissä näytetään. Tällä toiminnallaan he orientoituvat SKAALA-skeeman mukaisesti kivun kuvailuun ja intensifioimiseen ja alkavat käsitellä kipua itsessään, eivät enää sen aiheuttamia seurauksia.

Kun humoristinen kuvaus on saatu käsiteltyksi, yksi osallistujista siis palaa kivun voimakkuuden käsittelyyn — jälleen NAE-konstruktion avulla. Nyt tilanne on kuitenkin toinen. Liisa ei käsittele omaa kokemustaan, vaan palaa tarkistuskysymyksellään r. 75 käsittelemään Raijan kipua, josta tilanne lähti. NAE-konstruktio asettaa SKAALAN uudelleen, ja sen avulla Liisa projisoi Raijalta lisää kuvailua. Esimerkin rivit on numeroitu suhteessa edelliseen esimerkkiin; katkelmien välistä on jätetty näyttämättä 46 riviä.

(22) [Joulukahvit.kas, Sg S15a]

75 Liisa: =ai et se ↓n:**niin et n- niin** kipe[et oli et<
76 Raija: [siis se oli
77   to:della [>nii et tieksä< [joskus
78 ( ):   [mhhh   [
79 Tarja: [>no ku se< välil
80   j:ähmetty iha >ku se teki oikee jotenki<
81   a:ihjaihjajijajijai[ai

Liisa muotoilee vuoronsa reaktioksi Raijan kipua kuvailevaan vuoroon aloittamalla uuden tiedon vastaanottamista ilmaisevalla partikkelilla *ai* ja merkitsemällä vuoronsa Raijan vuoron parafrasiksi partikkelilla *et*. Kivun luonnehdinta tuotetaan uudestaan muodossa *niin kipeet oli et*. Jo kesken vuoronrakenneyksikön Raija lähtee mukaan (r. 76) ja inten-

▷

sifioi kuvaustaan voimakkaasti painotetulla sanalla *todella*, mutta ennen kuin hän pääsee uudelleen kuvaukseen asti, Tarja alkaa jo tuottaa kivun kuvausta ulkopuolisen havainnoijan näkökulmasta (r. 79). Tässä Liisan tuottama *niin kipee et*-konstruktio houkuttelee kuvauksen muilta osallistujilta. Jälleen konstruktio toimii keinona, jolla rakennetaan yhteinen kuvaus.

Liisan (r. 75) vuoron funktio on samantyyppinen kuin Halosen ja Sorjosen (2008) tutkimien *niin*-interrogatiivien funktio: sillä reagoidaan puhekumppanin tuottamaan affektiseen kuvaukseen ja ilmaistaan sen asettumista korkealle jollain skaalalla. Alun parafrasaa merkitsevällä *et*-partikkelilla Liisa kuitenkin ilmaisee säilyttävänsä Raijan näkökulman kuvailuun (ks. Laury ja Seppänen 2008) samalla kun hän *niin kipee et*-konstruktion avulla avaa kivun käsittelyn muille osallistujille. Näin hän projisoi lisää affektista kuvausta, ja projektioon tarttuvat juuri ne, joilla on pääsy käsiteltävään asiointilaan joko oman kokemuksen tai omakohtaisen havainnon kautta.

Kun siis kyseessä on adjektiivi tai adverbi, jonka kuvaama ominaisuus ei ole konkreettisesti mitattavissa ainakaan ulkopuolisen tarkkailijan silmin, konstruktiolla voidaan kiinnittää kuulijoiden huomio sen skalaarisuuteen ja avata näkökulma, jonka kautta sitä voidaan tarkastella. Tällä toiminnalla on selvä vuorovaikutuksellinen merkitys: tarkastelua voidaan tehdä yhdessä, henkilökohtaista kokemusta käsitellään tavalla, joka avaa muille pääsyn siihen. Seurauksen ilmaiseminen jää merkityksen kannalta näissä tapauksissa taustalle, kuvailu ja luonnehdinta nousee keskeiseksi toiminnaksi — mutta nimenomaan keskustelijoiden yhteisenä toimintana. Toisin sanoen keskustelijat orientoituvat yhdessä samaan mielikuvaskaemaan, SKAALAAN, ja käsittelevät puheena olevaa nimenomaan sen kautta, tuottamalla ehkä jopa keskenään skalaarisessa suhteessa olevia kuvauksia.

Konstruktiolla on myös käyttöjä, joissa seurauksen ilmaiseminen ei tunnu näyttävän oikeastaan minkäänlaista roolia, ainakaan siinä mielessä, että kukaan keskustelijoista jatkaisi sen pohjalta. Silloin intensifointi ja sen näkökulman asettaminen, jolla intensifointi ilmaistaan, nousevat keskeisiksi. Näin käy erityisesti silloin, kun adjektiivilla arvioidaan, otetaan kantaa johonkin. Puhetoimintoina arvottavia adjektiiveja sisältävät *niin A että*-konstruktiot näyttäisivät olevan usein kehuja, kuten seuraavassa. (Kehumisesta laajemmin ks. Etelämäki, Haakana ja Halonen, tulossa.)

(23) [Markareetta.puh Sg 142 a12]

- 01 Ella: ↑joko mä sa ↑noin sulle muuten haudasta
02   puheenollen että- taisin sanoo jo että kiitos
03   siitä vinkistä ettei otettu sitä markareettaa
04   sieltä irti sillon? .h:[:
05 Saara: [ai jaa.=
06 Ella: =kun käytiin..hh tiäksää että (.) se on **niin**
07   <**ma:htavas[sa kunnossa]**> **tiäksää että** mä en
08 Saara: [jaa:..
09 Ella: n::ähny sellasta markareettaa kuu[le, .h.: **et** se
10 Saara: [hyvänen aika.
11 Ella: jotenki tästä kesästä on nyt tykänny.ja vaikka
12   se on >semmonen kato< rinneh, .h.: niin siin
13   on kuitenkin puuta sen verran et se ei oo täydessä
14   helotuksessa..h.: ja ne orvokit - - -

Ella ja Saara ovat keskustelleet hautojen hoitamisesta, ja rivillä 1 Ella aloittaa kiitoksen Saaralta saamastaan vinkistä. Kiittäminen on usein yhteydessä kehumiseen, ja tässäkin kiitokseen liitetään kiitetyn asian kehumista: kun kukkaa ei Saaran vinkistä otettu pois haudalta, voidaan nyt kehua kukan hyvää kuntoa — kehumalla kiitos vahvistuu. Ella kehuu siis keskustelutilanteen ulkopuolista objektia, haudalla kasvavaa kukkaa, jonka molemmat tuntevat mutta jonka vain hän on nähnyt nykyisessä kunnossaan. Kehu rakentuu arvottavan adjektiivin *mahtava* ympärille rakentuvan NAE-konstruktion varaan: kukan kuvataan olevan *niin mahtavassa kunnossa*. Tässä *mahtavuutta* intensifioidaan voimakkaasti myös prosodian avulla: puhuja tuottaa lausekkeen *mahtavassa kunnossa* hidastettuna ja painotettuna (r. 7). Lisäksi mukana on huomionkohdistin *tiäksää*.

Konstruktion jälkiosana Ella tuottaa kuvauksen *mä en nähny sellasta markareettaa kuule*. Kuvaus voidaan hahmottaa perusteluksi tai oikeutukseksi edellä esitetyille arvottavalle kannanotolle: en ole ennen nähnyt sellaista, niin hyvässä kunnossa olevaa markareettaa, joten voin kuvata sen kuntoa mahtavaksi. Puhetoimintaa perustelevana konstruktion voidaan nähdä toteuttavan sisäistynyttä VÄYLÄ-skeemaa: mahtavuudelle esitetyt seuraukset koskevat vain puhujaa itseään. Samalla konstruktio ennen kaikkea intensifioi kuvausta asettamalla markareetan mahtavimmaksi puhujan koskaan näkemistä. Hän siis rakentaa skaalan kaikista koskaan näkemistään markareetoista ja asettaa tämän markareetan sen huipulle.

Saara reagoi ensin vain kuittaamalla kiitoksen vastaanotetuksi: *ai jaa ja jaa*. Kohdassa, jossa NAE-konstruktio voidaan tunnistaa loppuun saatetuksi ja sisällöltään kehuvaaksi, hän vastaa kehuun päivittelemällä: *hyvänen aika*. Päivittelemistä voidaan pitää odotuksenmukaisena reaktiona affektissävyiseen kannanottoon, kukan mahtavan kunnan intensifioimiseen, ja Saara myös tuottaa sen preferoituna toimintana, siirtymän mahdollistavaa kohtaa ennakoiden ja ilman viivytyksiä. (Ks. Schegloff 2007: 67.) Selvästikin Saara orientoituu kehuun, sen vastaanottamiseen. Seurauksen ilmaiseminen jää tässä taustalle. Selvempi on intensifiointi, ja intensifioinnin oikeuttaminen toisaalta asetetun asteikon, toisaalta annetun kuvauksen avulla.

Vaikka edellisessä esimerkissä puhuja tuotti intensifioivan kuvauksen loppuun itse, niin arvottavat adjektiivit ja adverbis toimivat samoin kuin inhimillistä kokemusta avaavat siinä, että niiden on mahdollista houkuttaa kuvausta myös vastaanottajalta (vrt. ennen muuta esim. 19 ja 22). Konstruktion avulla tehtävän kuvaamisen intersubjektiivisuutta ja yhteistoiminnallisuutta osoittaa erityisen hyvin se, että kuvaus voidaan myös jättää ilmi panematta, osallistujien pääteltäväksi. Tilanteissa, jotka ovat riittävän yhteisiä, joissa keskustelijoiden välinen yhteinen maaperä on riittävän vahva, kuvausta ei enää tarvita: pelkkä *että* voi ääritapauksessa toimia intensifioivana (kuten jo tuli esiin myös Kielipankin aineiston yhteydessä, vrt. esimerkkiin 16c).

(24) [Palaudutaan.puh, Sg 141 a06]

- 01 Anna: [Onko] onko Leevi ollu okei?
 02 Mari: ↑Joo kyl se nytte se on taas (.) pitkän illan
 03 seurustellu että,
 04 Anna: Joo.
 05 Mari: se varmaan sitte (.) yrittää nukkuaki yöllä ↑on
 06 se ollu ihan .hh kiva,
 07 Anna: J(h)oo [heh]
 08 Mari: [Kyl se] aina välillä viel- (1.0) °joo° <ta*i* se

▷

- 09 on vielä vähän epämäärästä sen päivätouhut> et se ei
 10 oikeen tiedä millon se halua nukkua ja millon valvoa
 11 mutta ↑yöt [mene]e jo kauheen kivasti
 12 Anna: [Niih]
 13 Mari: et se nukkuu pitkän pätjän se ekan (0.5) ekan pätjän.
 14 Anna: Se on niin suuri voitto että,
 15 Mari: Niiin o, se on kyllä tosi kiva. ja kauheesti se jo
 16 (.) seurustelee aina välillä et se on kiva.
 17 Anna: @Niih@

Tässä äiti ja isoäiti keskusteleivat vauvan nukkumisesta — tämä aihe on vauvaperheissä paljon käsitelty ja monella tapaa tärkeä. Kun äiti on todennut vauvan nukkuvan jo *pitkän pätjän*, isoäiti ihastelee tilannetta luonnehtimalla sitä *suureksi voitoksi*. Voiton suuruus asetetaan skaalalle, jota ei enää tarvitse täsmentää tai kuvata. Mari, vauvan äiti, ottaa tämän kehuvan kannanoton vastaan ja tuottaa samanmielisen toisen kannanoton (r. 15: *se on kyllä tosi kiva*) ilman viivytyksiä, konstruktion sellaisenaan hyväksyen.

Tämä *että*-loppuinen, varsin kiteytyneen oloinen konstruktio ilmaisee pitkälle sisäistettyä SKAALAA. Kumpikin osallistuja täydentää konstruktion itse lähtien siitä maaperästä, jonka he jakavat: että vauvan nukkuminen on tärkeää. Kuten aiemmin näytimme, myös kirjoitetussa kielessä voidaan tarjota tällaista ilmipanematonta, lukijan itse täydennettävää SKAALAA. Sen vastaanottamista emme tietenkään näe, mutta itse lukijaksi asettumalla ymmärrämme silti heti intensifioivuuden.

LOPUKSI

Olemme edellä käsitelleet NAE-konstruktioita ja sen kaksiulotteista merkitystä. Valitsemamme konstruktio on tarjonnut merkityksensä kaksiulotteisuudessa luontevan mahdollisuuden kognitiivisen kielentutkimuksen ja keskusteluanalyysin menetelmän yhteensopivuuden käytännön koetteluun. Tunnistimme kaksi mielikuvaa, joita vasten NAE-konstruktion merkitys jäsenyy, ja käytimme niitä hyväksimme sen merkityksen analysoinnissa. Näytimme, miten konstruktion käytössä ovat vaihtelevin painotuksin esillä yhtäältä intensifointi ja toisaalta seurauksen ilmaiseminen.

Kuvasimme kirjoitetun kielen analyysissä ensin konstruktion skalaaristavaa luonnetta, kiinnitimme sitten huomiota skaalojen normatiivisuuteen ja osoitimme yhteyttä arvostuksiin: skaalalle asettuminen saa helposti myös arvottavia tulkintoja. Kiinnitimme huomiota myös siihen, että rakentuva skaala voi olla joko objektiivinen, jaettavissa oleva, tai aivan puhujakohtainen, ja osoitimme tämän johtuvan yhtäältä luonnehtivien adverbien ja adjektiivien tyypistä mutta toisaalta myös luonnehdittavista olioista ja prosesseista.

Seuraavaksi tarkastelimme NAE-konstruktion käsittämiä syy-seuraussuhteita VÄYLÄ-skeeman toteutmina. Osoitimme jatkumon objektiivisista subjektiivisiin syy-seuraussuhteisiin tähdentäen erilaisten välittävien tapausten olemassaoloa: puhuja voi olla näissä suhteissa eri tavoin läsnä; aivan ääritapauksena voi pitää kausaalisuhteen samastumista itse puhetilanteeseen. Kaikkiaan osoitimme, että kumpikin mielikuvaskaema saa konstruktion käytössä vaihtelevia toteutimia etenkin objektiivisuuden asteen mukaan; sen mukaan rakentuuko SKAALA mitattavana vai ennemminkin yhden henkilön sisäisenä kokemuksena, ja toisaalta johtaako VÄYLÄ ulkomaailman tilanteesta toiseen vai onko sen jompikumpi pää

inhimillisen kokemuksen läpäisemä. Osoitimme myös, että merkityksen kaksi ulottuvuutta ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa: subjektiivisemmat seuraukset mahdollistavat myös skaalan subjektiivisemmän tulkinnan. Totesimme myös, että SKAALA ja VÄYLÄ eivät kuitenkaan ole konstruktiossa tasavertaisessa asemassa, sillä VÄYLÄ edellyttää SKAALAN, mutta ei päinvastoin.

Käsittelyllämme myös purimme totunnaista hallitsevan rakenteen ja alisteisen *että*-lauseen käsitteille rakentuvaa kuvausta ja ehdotimme vaihtoehdoksi kahden mielikuvaskeman varaan rakentuvaa semanttis-pragmaattista dynamiikkaa: konstruktio ei nähdäksemme koostu sinällään hallitsevasta ja alisteisesta osasta, vaan se on puhujien resurssi, jota he voivat eri tavoin hyödyntää. Alun tarkastelu jätti kuitenkin vielä avoimeksi, miten puhujat yhdessä käsittelevät tätä merkityspotentiaalia, miten he hyödyntävät konstruktion kaksikulotteisuutta. Tätä kysymystä käsitelimme keskusteluanalyttisen metodin avulla.

Keskusteluaineiston analyysi osoitti, että NAE-konstruktion vuorovaikutuksellinen voima on nimenomaan sen kyvyssä kantaa kahta merkitystä yhtäaikaisesti. Molemmat tulkintaa ohjaavat skeemat ovat yhtä aikaa läsnä, ja keskustelijat ratkaisevat yhdessä sen, kumpi niistä kulloinkin nousee toimintaa hallitsevaksi. Seurausta ilmaiseksi NAE-konstruktio voi toimia erilaisten puhetoimintojen perusteluna. Toisaalta intensifioivan ulottuvuuden varassa sillä voidaan luoda kuvauksen näkökulmaa ja hakea sellaista kuvaamisen tapaa, jonka vastaanottaja voi tunnistaa tai jopa täydentää. Vastaanottaja voi vahvistaa omalla toiminnallaan jompaakumpaa ulottuvuutta. Tämä on käynyt ilmi varsinkin niistä edellä käsitellyistä esimerkeistä, joissa konstruktion loppuosan täydentääkin joku muu kuin alkuosan tuottaja tai joissa kuulija tekee uuden loppuosan alkuperäisen puhujan tuottaman rinnalle.

Konstruktion alkuosan tunnistamalla kuulija voi siis ennakoida, miten kokonaisuus jatkuu. Tämä ominaisuus on yhteydessä siihen kirjoitetunkin kielen analyysissä esiin tulleen seikkaan, että yksi konstruktion tyypillinen käyttötapa on inhimillisen kokemuksen eksplikointi. Projisoimalla lausumaa, joka täsmentää ja eksplikoi kokemusta kuvaavaa tai arvottavaa adjektiivia, puhuja voi myös tarjota vastaanottajalle paikkaa, jossa tämä voi ilmaista oman tulkintansa ja osoittaa ymmärrystään sillä, millaisen skaalan tai kuvauksen tuo toisen aloittamaan rakenteeseen. NAE-konstruktio näyttäisikin toimivan keinona, jolla empaattinen vastaanottaja luonnehtii puhekumppaniltaan kuulemaansa kuvausta ja samalla projisoi lisää kuvausta. Tämä tulisi tietyllä lailla lähelle Halosen ja Sorjosen (2008) kuvaileman *niin*-interrogatiivin (*onks se nyt niin hirmunen*) käyttöä: puhuja tekee luonnehdinnan siitä, mitä toinen on sanonut ja asettaa luonnehdinnan korkealle jollakin asteikolla — nyt vain alkuperäinen kuvaaja saa viimeisen sanan.

Analyysimme osoitti, että konstruktion avoimeksi jättämistä, tilan tarjoamista toiselle, näyttäisi tapahtuvan tilanteissa, joissa adjektiivit tai adverbit ovat kokemuksellisia ja intensifiointi muodostuu seurauksen tai perustelun esittämistä keskeisemmäksi toiminnoksi. Ajattelemme tämän johtuvan siitä, että intensifioinnilla (SKAALA) on vain yksi suunta: ylöspäin, ja siksi se on luontevaa jättää toisen keskustelijan täydennettäväksi, toisin kuin seuraus (KOHDEVÄYLÄ), joka voi täsmentyä mitä moninaisimmin tavoin. Sisäisyyteen päästään siis nimenomaan intensifioivissa tapauksissa. VÄYLÄ jää kaikin tavoin näistä kahdesta skeemasta taustalle, SKAALAA palvelemaan. Jos skalaarisuus läpäisee koko inhimillisen kokemuksen ja on sitä kautta yksi perustavanlaatuisesti inhimillinen tapa jäsentää maailmaa, kuten Johnson (1987:123) toteaa, onkin luonnollista, että se on myös

▷

keino, jolla rakennetaan keskustelijoiden välistä intersubjektiivisuutta. Kun tunnistamme toistemme ajattelussa tavan hahmottaa maailmaa asteikkojen kautta, voimme tulla siihen mukaan tai kutsua toista tekemään asteikon, jolle kuvaus asettuu.

LÄHTEET

AINEISTOLÄHTEET

Kielipankki = Suomen kielen kielipankki. ATK-korpus. CSC Tieteellinen laskenta Oy, Espoo.

Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitoksen keskustelukorpus.

KIRJALLISUUS

CRISTOFARO, SONIA 2003: *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.

CLAUSNER, TIMOTHY C. – CROFT, WILLIAM 1999: Domains and image schemas. – *Cognitive Linguistics* 10 s. 1–31.

DIXON, R. M. W 1977: Where have all the adjectives gone? – *Studies in language* 1 s. 19–80.

ETELÄMÄKI, MARJA 2006: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronomininistä tämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ETELÄMÄKI, MARJA – HAAKANA, MARKKU – HALONEN, MIA tulossa: Keskustelukumppanin kehuminen suomalaisessa keskustelussa. – Markku Haakana ja Marja-Leena Sorjonen (toim.), *Tunteet käytössä. Tutkimuksia kielenkäytön affektisuudesta*.

ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA tulossa: Image-schemas in talk-in-interaction. Kognitiivisen kielentutkimuksen maailmankongressiin (ICLC 2009) hyväksytty esitelmä.

ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskustelunanalyysia yhdistämässä. – *Virittäjä* 113 s. 162–187.

GOLDBERG, ADELE 1995: *Constructions. A Construction Grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press

——— 2006: *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.

HALONEN, MIA – SORJONEN, MARJA-LEENA 2008: Using *niin*-interrogative to treat the prior speaker's action as an exaggeration. – *Discourse Studies* 10(1) s. 37–53.

HEINONEN, LEENA 2004: Suomen kielen asteikkopartikkelien syntaktista ja semanttista tarkastelua esimerkkinä *edes* ja *jopa* -partikkelit. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentaneet Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.

HERLIN, ILONA 1997: *Suomen kielen koska-konjunktion merkitys ja merkityksenkehitys*.

- Suomi 183. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JOHNSON, MARK 1987: *The body in the mind. The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- JEFFERSON, GAIL 1984: On the organization of laughter in talk about troubles. – J. M. Atkinson & J. C. Heritage (toim.), *Structures of social action: Studies in conversation analysis* s. 346–369. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1988: On the sequential organization of troubles talk in ordinary conversation. – *Social Problems* 35(4) s. 418–442.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI 2004: »Pahus, tulipahan taas runot kustantajalta että kolahti». *Että paukahti* -konstruktion rakenne ja käyttö. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KOIVISTO, AINO 2006: *Et(tä)*-loppuiset vuorot keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KOIVISTO, AINO tekeillä: Konjunktiot loppuasemaisina: jatkeita vai vuoronloppuisia partikkeleita? Väitöskirjan käsikirjoitus. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KOIVISTO, AINO – LAURY, RITVA – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2008: Subordination in conversation and Finnish *että*-clauses. Esitelmä seminaarissa Typological and discourse perspectives on subordination Helsingissä 2.9.2008.
- KOIVISTO, VESA 2006: *Ison suomen kieliopin* termimuutoksia ja -ratkaisuja. – *Kielioppi koulussa*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLX s. 25–42.
- KOPTJEVSKAJA-TAMM, MARIA – RAKHILINA, EKATERINA V. 2006: Some like it hot. On the semantics of temperature adjectives in Russian and Swedish. – *Language typology and universals* 59 s. 253–269.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktoiden dynamiikkaa*. Väitöskirjan johdanto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4442-7>.
- KUIRI, KAIJA 1986: Toiminta, sen syyt ja seuraukset. – *Virittäjä* 90 s. 1–21.
- 1999: Ilmaus *X on sellainen että Y* suomen puhekielessä. – *Virittäjä* 103 s. 378–401.
- LANGACKER, RONALD 1987: *Foundations of Cognitive Grammar I. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 1991: *Foundations of Cognitive Grammar II. Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- 2000: A dynamic usage-based model. – Michael Barlow & Suzanne Kemmer (toim.), *Usage-based models of language* s. 1–63. Stanford: CSLI Publications.
- 2005: Integration, grammaticization, and constructional meaning. – Mirjam Fried ja Hans C. Boas (toim.), *Grammatical constructions. Back to the roots* s. 157–189. Amsterdam: John Benjamins.
- 2008: Subordination in Cognitive Grammar. – Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (toim.), *Asymmetric events* s. 137–149. Philadelphia: John Benjamins.
- LAURY, RITVA – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2008: Clause combining, interaction, evidential-

▷

- ity, participation structure and the particle-conjunction continuum. – Ritva Laury (toim.), *Crosslinguistic studies of clause combining: The multifunctionality of conjunctions* s. 153–178. Amsterdam: John Benjamins.
- LEINO, JAAKKO 1999: Mitä tarkoittaa *se, että?* – *Virtittäjä* 103 s. 27–51.
- LEINO, PENTTI 1991: Inhimillinen reaktio. – Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi & Mirja Saari (toim.), *Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisestä* s. 257–271. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2001: Finiittiverbinä *olla*. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioidessa* s. 456–513. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MANDLER, JEAN MATTER 2004: *The foundations of mind: Origins of conceptual thought*. Oxford: Oxford University Press.
- ONIKKI, TIINA 1994: Skeema merkitysrakenteen ja taustatiedon kuvauksessa. – Pentti Leino & Tiina Onikki (toim.), *Näkökulmia polysemiaan*. Kieli 8 s. 70–138. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiivadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera Fennistica & Linguistica 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PANDER MAAT, HENK – DEGAND, LISBETH 2001: Scaling causal relations and connectives in terms of speaker involvement. – *Cognitive Linguistics* 12:3 s. 211–245.
- PURRA, PIA – RAEVAARA, LIISA – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA – TAINIO, LIISA 1991: »Joku oli sanonut jotain lapsista» – arkikertomukset heijastamassa ja rakentamassa naisten kokemuksia. – Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi ja Mirja Saari (toim.), *Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisistä* s. 17–42. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PÄIVIÖ, PIA 2007: Suomen kielen *asti* ja *saakka*. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa. Turun yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 75.
- RAEVAARA, LIISA 1997: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50 (4) s. 696–735.
- SCHEGLOFF, EMANUEL 2007: *Sequence organization in interaction: A primer in conversation analysis*. Vol.1. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHEGLOFF, EMANUEL – SACKS, HARVEY 1973: Opening up closings. – *Semiotica* 8 s. 289–327.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA – LAURY, RITVA 2007: Complement clauses as turn continuations: the Finnish *et(tä)*-clause. – Tsuyoshi Ono & Elizabeth Couper-Kuhlen (toim.), *Turn-continuation in cross-linguistic perspective*. Pragmatics-lehden erikoisnumero. *Pragmatics* 17 s. 553–572.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- SORJONEN, MARJA-LEENA 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 s. 170–194.
- 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Pragmatics & Beyond, New Series 70. Amsterdam: John Benjamins.
- SWEETSER, EVE 1990: *From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAINIO, LIISA (toim.) 1997a: *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- TAINIO, LIISA 1997b: Preferenssijäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.
- THOMPSON, SANDRA A. 2002: ‘Object complements’ and conversation: towards a realistic account. – *Studies in Language* 26(1) s. 125–164.
- UUSITALO, LAURA 1996: Illatiivin polysemiaa kognitiivisen kieliopin näkökulmasta. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- VISAPÄÄ, LAURA 2009: Alistaisuus maailman kielissä. – *Virittäjä* 113 s. 297–303.

LITTEROINTIMERKIT

.	laskeva intonaatio prosodisen kokonaisuuden lopussa
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
↑	seuraava sana tai tavu lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana tai tavu lausuttu ympäristöä matalammalta
>sana<	nopeutettu jakso
<sana>	hidastettu jakso
e:i	äänteen venytys
JOO	kovaäänistä puhetta
°sana°	ympäristöä vaimeampaa puhetta
<u>sana</u>	(alleviivaus) painotus
.hhh	sisäänhengitys
hhh	uloshengitys
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen
.mff	niiskaus
mt	maiskaus
j(h)oo	sana lausuttu nauraen
£joo£	hymyillen lausuttu jakso
he he	naurua partikkeli partikkelilta
@	äänenlaadun muutos
#	narina
sa-	(tavuviiva) sana jää kesken
sana<	ääntöväylän sulkeuma

▷

(sana)	sulkeiden sisällä epäselvästi kuultu sana
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(- -)	pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko (alle 0.5 sekuntia)
(0.5)	mikrotaukoa pitempi tauko; esim. (0.5) on puolisen sekuntia, (0.7) kolme neljännes sekuntia
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
Ella	erisnimet on merkitty isolla alkukirjaimella

FROM DESCRIPTIONS TO EFFECTS:
THE TWO-DIMENSIONAL CONSTRUCTION
»NIIN A ETTÄ» 'SO A THAT'

This research examines the construction *niin A että*. In this construction, A is an adjective or adverb denoting a particular quality or a degree of intensity, the result of which becomes apparent in the *että* clause: *hän on niin mukava että häneen ihastuu* 'he / she is so nice that one could fall for him / her'; *hän hymyilee niin kauniisti että häneen ihastuu* 'he / she smiles so nicely that one could fall for him / her'. The research uses two principal sources: texts, largely from newspapers, taken from the Language Bank of Finland, and conversational data dealing with so-called everyday situations.

The above construction is examined both as a fusion of form and meaning, i.e. as a conventional unit of language, on the one hand, and through the framework of the functionality of interaction and conversation on the other; in other words, both from the perspectives of cognitive linguistic research and of Conversation Analysis. The aim of this article is to assess, on a practical level, how well these two perspectives can function together.

The authors demonstrate that this construction has two dimensions of meaning: the functions of intensification and of expressing results. They pay particular attention to the dynamics that exist between these two dimensions. The construction is first examined through a schema of mental models, linking its meaning to the gradation of quantitative and qualitative experiences motivated by the SCALE image schema on the one hand, and the model of the PATH image schema on the other, as a transition from source to destination. Both mental models are realised in the construction both externally and internally: the SCALE image schema can be objective or filtered through an individual assessment; similarly, the PATH image schema can lead either from one external situation to another or from the speaker's internal experience to his or her subjective reactions. The article highlights

the continuing nature of such interpretations and presents explicit examples of the above-mentioned extremes.

The latter part of the article deals with the realisation of schemas in interactional situations and demonstrates how the manner in which it is possible to interpret the construction's different nuances as a realisation of two different schemas acts as an interactional resource: both are constantly present, while the joint action of the speakers involved in the conversation decides which becomes the more central. All in all, the description debunks the familiar notion of subordinate structures and demonstrates that the construction in question does not consist of dominant and subordinate parts, but that it is a resource that speakers can deploy in a variety of ways. ■

Kirjoittajien yhteystiedot (address):

Eeva Leena Seppänen

Suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos

PL 3

00014 Helsingin yliopisto

sähköposti: *etunimi.sukunimi@helsinki.fi*

Ilona Herlin

Suomen kielen tutkijat

PL 4

00014 Helsingin yliopisto

sähköposti: *etunimi.sukunimi@helsinki.fi*